

145

725

M. MEOS

VIRUMAA I JAOSKONNA KOOLINÕUNIK.

Vaatlusi ja harjutusi

õigekirja õppimiseks.

I ja II õppeaasta.

3070

8
60.

III 268
— 1060.

A-7204

M. MEOS

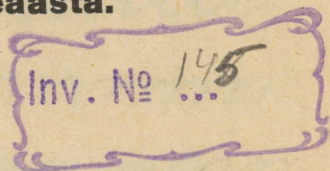
VIRUMAA I JAOSKONNA KOOLINÕUNIK.

*Ametuend nr. Langile
Autor*

Vaatlusi ja harjutusi

õigekirja õppimiseks.

I ja II õppeaasta.

3040
III 268
— 1060

AUTORI KIRJASTUS.

M. M. O. S.

VIRUMAA JA LAASKA KÕOLIKOOL

Handwritten signature or name

Vaatlusi ja harjutusi

õigekirja õppimiseks.

1 ja II õppeaasta

Tartu Ülikooli
Raamatukogu

i 30076183

H. Laakmanni trükk, Tartus 1929.

I ÕPPEASTA.

I. Kirjutamisharjutusi.

uuuuuuuuuu
nnnnnnnnnn
nnnnnnnnnn
unnnnnnnnn
unnnnnnnnn
U Uuu U Uu
Unnnnnnnnn

Suur nui.

Uno tuli puukuu-
ri ja hüüdis: ui,
ui, kui suur nui!
Ma pole nii suurt
nuiat uneski näi-
nud. Unole oli nui
küll suur, sest Uno
ise oli väike. Kui
Uno suureks kas-
vab, siis ei ole see nui-
salle enam suur.

ppppp hhhhh
Pai Polla.

Peetri koera nimi
oli Polla. Polla oli õi-
ge pai. Kui Peeter
karja juures mõni-
kord uinus, siis hoi-
dis Polla loomi. Peeter
mängis sihti Pollaga.
Peeter sülgas puutükki-
le ja viskas vette. Pol-
la hüppas puutükile
järele ja lõi selle
kaldale.

KK kkkkkkk

Kati köögis.

Kati käärib käised
üles, paneb ema suu-
re põlle ette ja kallab
sooja vett kaussi. Kati
peseb ja kuivatab rüü-
su. Kui kõik pestud,
võib ta rüüsad üks-
haaval kappi, esiti
isa klaasi, siis ema
suure kuldveerega
tassi ja Lilli ning
Karla kruusi.

R R R, rrrrrr
Rukkirääk.

Rukkis elas rääk.
See hüüdis ikka:prääk,
prääk! Väike Rein kõn-
dis rukkipõllu ääres
Muriga. Muri kuulis
prääksumist ja hüp-
pas rukkisse. Rääku
ta kätte ei saanud.
Prääksumine jäi aga
ära. Pärast kuuldus
prääksumine teiselt
rukkipõllult.

Eeeeeee Lllllll
Laine marjul.

Ena saatis Laine
metsa marjule. Laine
korjas metsa serval
esmalts lilli, siis hak-
kas alles marju korja-
ma. Metsas oli sel su-
vel hästi palju mar-
ju. Laine korv oli
varsti marju täis. Kor-
raga näeb Laine mät-
kal ussi. Hirmuga jook-
sis Laine koju.

bbbbb bbbbbb

Rebane.

Rebane elas metsas. Tal oli säälnena koobas. Hädanorral lipsas rebane inka koopasse. Säält oli seda juba raske kätte saada. Rebane käis meilt kanu varastamas. Juba mitu sibukest oli ta ära viinud. Isa valvas küll, aga rebane lipsas inka käest ära metsa.

O O ooo öööö ööööö

Meie toomingas.

Oja kaldal kasvab
meil ilus toomingas.

Kevadel on ka täis
ilusaid valgeid õisi.

Flöisates jookseme süs
õega toominga juurde
ja nopime õisi. Oied

toome emale. Öhtul
laulab toomingal öö-

bin. Süs laulame ka
meie: ööbin, ööbin, lö-
busam lind!

aaaaaa ääääää
 Hää Ilmar.

Ilmari vanaema oli
 haige ega saanud ju-
 ba mitu päeva voodist
 välja. Tõudis kätte tema
 sünnipäev. Ema andis Il-
 marile korvitaie õunu
 ja käskis vüa vanaemale.
 Ühe suure ilusa õuna an-
 dis ema Ilmarile enese-
 le. Ilmar viis aga ka
 selle õuna vanaemale.
 Vanaemal oli hää meel.

dddddddddddddd

Ilmari and.

Tädi kinkis Ilmarile sada senti. Poiss läks poodi, et osta selle raha eest endale maiustusi.

Tee ääres istus pime kerjus ja palus armu- andi. Ilmaril hakkas pimedast vanakesest ha- le meel. Ta jättis poo- di minemata ja andis oma raha pimedale kerjusele.

gggggggggggggggg

Aino unenägu.
 Kord nägi väike Ai-
 no niusugust und. Ta
 oli emaga tädi juures vöö-
 rusel. Lauale toodi vaagen
 magusa roaga. Vöörastel
 pidid aga omad lusi-
 kad kaasas olema. Kõel
 lusikat ei olnud, seda
 ei lastud laua liigigi.
 Nii jäi meiegi Aino
 magusast roast ilma.

Yjssj Yjssj Yjssj

Yuss jahil.

Väike Yuss oli julge
jahimees. Tal oli vibu-
püss ja teravad nooled.
Yuss läks Muriga jahile.
Oja ääres istus jänes.
Yuss hüüis, sihtis ja las-
kis noole lahti. Nool
lendas jänesest mööda.
Jänes pistis plekku. Mu-
ri kihutas talle järele,
aga ei saanud kätte.

S S S sssssssss

Hür.

Sahvris seisis jahukast.
Kasti kaanes oli lai lõ-
he. Hüreke läks kasti ja
sõi säääl kõhu kõvasti
täis. Ta paisus kehast
palju paksemaks. Siis
tuli vanaema sahvrist
jahu vüma. Hüreke
tahtis ära lipsata, aga
ei saanud enam kassist
välja. Siis võttis vana-
ema hüre kinni.

T T T M M M M
 Talvel.

Tuli talv. Lumi kat-
 kis maad. Linnukestel
 oli raske elu. Väine Tiin
 korjas seri, läks välja
 krepile ja hüüdis: Tule
 süa luvikene, rutta
 süa linnukene! Tulid
 luvid, tulid teised lin-
 nud. Kõigil said sera-
 dest nõhud täis. Ainult
 tikane vahtis kurvalt
 ta ei söö seri.

A A A A A A

Ahv.

Ahv istus puu otsas
 ja vaatas, kuidas mees
 lagus talva pakku. Ah-
 vil tõusis kange himu
 teha samuti. Kui mees
 läks eemale, asus ahv
 kibedasti ametisse. Äkki
 mees kuuleb koledat kar-
 jumist. Ahv oli talva
 pakust välja kiskunud,
 aga sabaotsa prakku
 unustanud.

V V V vvvvvv

Ilmari laev.

Vanaisa kinkis Ilmarile laeva. Ilmar viis laeva merele. Ilm oli ilus. Vesi oli vaikne. Laevane lükkus lainetel. Värsti tõusis suul. Vaikne vesi hakkas lainetama. Ilmaril oli raske laeva hoida. Ta tõmbas selle nõoriga kaldale ja vedas varjulisse kohta.

II. Lause ja tema koosseis.

1. Järgneva tüki ärakirjutamisel märgin, mitu lauset on selles tükis*).

Ilmari sulepää.

Ilmar käib juba koolis. Isa on ostnud talle ilusa sulepää. Ilmar väga armastab oma sulepääd. Sulepää armastab Ilmarit ka. Ilmar aga ei tea seda. Esiti oli sulepää kurb. Ta oleks tahtnud lennata parema meelega mõne vanema poisi käes krabinal üle paberi. Pärast hakkas aga Ilmar meeldima sulepääle. On ju vähe nii häid ja hoolsaid poisse kui Ilmar. Sulepää loodab, et Ilmarist saab kord tubli ja tark mees.

E e s k u j u. Ilmar käib juba koolis (1). Isa on ostnud talle ilusa sulepää (2). Jne.

K o k k u v õ t e: Selles tükis on (mitu?) lauset**).

*) Õpilane kirjutab selle oma vihikusse. Nii ka edaspidi pääle „ülesannete“, kus päälkiri näidatud.

***) Kokkuvõtte täiendab õpilane ja kirjutab oma vihikusse. Iga õpilane märgib nii mitu lauset, kui palju ta on jõudnud ära kirjutada.

2. Märgin punktid ja tähed punkti järel.

Sulepää kadumine.

Oli ilus talvine päev. Koolitunnid olid lõppenud. Päike vaatab rõõmsasti klassi aknast sisse ja meelitab lapsi välja. Ruttu püüavad kõik õue. Ilmargi ruttab. Kiiresti paneb ta raamatud kotti. Ise ajab ta juttu naabri-Jukuga. Nad tahavad minna täna seltsis koju ja liugu lasta. Sulepäägi on kirjutamisest väsinud ja igatseb koju puhkama. Sääl juhtub aga õnnetus. Ilmar unustab sulepää lauale. Küll hüüab sulepää Ilmarit. Ei kuule Ilmar sulepää hüüdmist. Ta jookseb Jukuga klassist välja.

E e s k u j u. Oli ilus talvine ilm. Koolitunnid olid lõppenud.

Kokkuvõte: Lause lõpul kirjutatakse (mis?) Punkti järel (missugune?) täht.

3. Lause lõppu panen punkti ja punkti järele õige algustähe.

Ilmar leiab sulepää.

Hommik koidab (k, K)lassis on veel hämar (S, s)ulepää ei maga enam (l, i)gatsusega ootab ta Ilmarit (n, N)atukese aja eest käis majahoidja ahju kütmas (T, t)a pühkis ka põrandat (N, n)üüd on jälle kõik vaikne (k, K)orraga avaneb uks (V, v)äike poisike tuleb joostes klassi (s, S)ee on Ilmar (K, k)iiresti läheb ta laua juurde (S, s)äält leiab ta oma armsa sulepää (i, l)ialgi ei jäta Ilmar enam oma sulepääd maha

4. Ü l e s a n n e. Tõmba oma vihikus kõikide eelmiste tükkide päälkirjade ja tükkide algustähtedele joon alla! Vaata ka teistes tükkides järele, missuguse tähega algavad päälkirjad ja tükid!

Päälkirjaks kirjuta — Päälkirja ja tüki algustäht.

K o k k u v õ t e: Päälkiri ja tükk algab (missuguse?) tähega.

5. Ülesanne. Täienda järgnevad laused ja kirjuta punkt ning suur algustäht õigele kohale!

Päälkirjaks — Punkt ja suur algustäht.

(m, M)inu sulepää.

(l, i)sa ostis mulle (s, S)ee
 meeldis (m, M)a kirjutasin
 (K, k)ord koolist tulles libises ta mul
 taskust välja ja kadus ära (M, m)a
 olin väga (t, T)eisel hommikul
 läksin kooli ilma (N, n)aabri-Juku
 oli leidnud mu sulepää (J, j)uku
 andis sulepää (m, M)a olin väga

6. Iga lause lõpule märgin, mitu sõna on lauses.

Hiireke.

Oli kord väike hiireke. Tal oli pikk saba ja kikis kõrvad. Silmad olid tal elavad ja vurrud igasse külge liikuvad. Hiirekese elukorter oli põranda all. Säält lippas ta ühel hommikul läbi prao Heino

voodi alla. Teises toas seisis linaga kaetud laud. Laual oli tass. Tassil oli killuke leiba. Toas ei olnud kedagi. Hiireke ronis tooli mööda lauale ja hakkas leiba näkkima. Tuli Heino. Hiir hüppas laualt põrandale ja kadus põranda alla.

Eeskuju. Oli kord väike hiireke (4).

Kokkuvõte: Lauses on (vaata järgi ja kirjuta sõnade arv vähemast pääle järjest suuremale minnes!) sõna.

Lauses oli kõige vähem (mitu?) sõna, kõige rohkem (mitu?) sõna.

7. Iga sõna lõpul märgin, mitu tähte on sõnas.

Tiisu, Miku ja Raksi.

Iga palukese, mis ema juhtus andma Mikule, jagas see Tiisu ja Raksiga, sest nad olid suured sõbrad. Tiisu oli väga armas, kuid tükkis vahel tegema asju, mida Miku ja Raksi ei sallinud. Kui

Miku juhtus Tiisut sabast kiskuma või katsus teda natukeseks sülle võtta, kriimustas see poisi kätt. Raksi aga mõistis nõnda hammustada, et mitte just väga valus ei olnud.

E e s k u j u. Iga (3), palukese (8), mis (3).

K o k k u v ö t e: Sõnas on (vaata järgi ja kirjuta tähtede arv vähemast päälle järjest suuremale minnes!) tähte.

Sõnas oli kõige vähem (mitu?) tähte, kõige rohkem (mitu?) tähte.

III. Häälikud.

8. Märgin tähed, mida hääldatakse täie häälega.

Sõbrad aias.

Ühel ilusal suvepäeval ajasid Miku ja Raksi aias teineteist taga. Nad kutsusid ka Tiisut mängima, kuid see ei tahtnud, jooksis marjapõõsa alla, ja säält teda enam kätte ei saadud. Aias sirelite otsas püüdsid varblased parajasti lehepõrnikaid ja ei pannud lähenevat Tiisut tähelegi. Korraga tõusis varblaste hulgas kisa. Kõik lendasid laiali: Tiisu oli ühe neist kinni napsanud. Küll hurjutasid teised, aga Tiisu ei lasknud linnukest enam lahti.

Eeskuju. Ühel ilusal.

Kokkuvõte: Täie häälega saab hääldada (vaata järele kõik märgitud häälikud ja kirjuta iga isesugust häälikut üks kord!):

Need on täishäälikud.

9. Ülesanne. Kirjuta pääst või raamatust kaks sõna, milles on **ü**, siis kaks sõna, milles **e** jne. Märgi need täishäälikud, nagu eelmises ülesandes! Sõnade vahele pane koma! Päälkirjaks — Täishäälikud.

10. Märgin tähed, mida ei saa hääldada täie häälega.

Karistus.

Tiisu pistis plehku, Raksi ja Miku järele. Küll Tiisu jooksis, aga aiast välja ei pääsenud. Viimaks laskis ta varblase suust ja ronis kõrge tulba otsa. Ta arvas, et suudab hüpata säält müürile, aga müür oli liiga kaugel. Nüüd oli Tiisu lõksus. Siis tuli Miku isa, võttis Tiisu tulba otsast maha, viis ta murtud linnukese juurde, andis talle vitsu ja keelas kangesti ära linnukesi murda. Raksi ja Miku matsid värvukese aia äärde maha.

Eeskuju. Tiisu pistis plehku.

Kokkuvõte: Täie häälega ei saa hääldada (vaata järele kõik märgitud häälikud ja kirjuta iga isesugust häälikut üks kord!):

Neid häälikuid hääldame selgesti täishääliku kaasas (te, es, pe). Need on kaashäälikud.

11. Ülesanne. Kirjuta pääst või raamatust kaks sõna, milles on **t**, siis kaks sõna, milles **s** jne. Märgi need kaashäälikud, nagu eelmises ülesandes! Sõnade vahele pane koma! Päälkirjaks — Kaashäälikud.

12. Märgin ära täis- ja kaashäälikud.

Polla.

Pererahvas oli välja läinud. Ainult väike laps magas hällis ja karvane koer Polla lamas akna all päikese paistel. Kõik oli vait ja vagusi. Korruga tõstab Polla päa, nuusutab ja jääb hälli poole teraselt vaatama. Ja mis ta näeb? Just hälli kõrval roomab suur madu ja tahab hälli ronida. Nagu välk on Polla mao kallal. Mõne sekundi pärast on madu tükkideks purustatud.

Eeskuju. Pererahvas oli.

Kokkuvõte: Täishäälikuid on (mitu? Vaata 8. tükk!) Kaashäälikuid on (mitu? Vaata 10. tükk!) Kokku (mitu?) häälikut.

13. Kahele ühesugusele ja kõrvuseisvale täishäälikule tõmban kaks joont alla.

Lepassaarel.

Pärast lõunat sõuti suures lootsikus terve perega Lepassaarele. Lootsiku ümber ujus viidikaid. Need püüdsid õhust sääski. Jõudes saarele laotas ema murule lina, valas tassidesse rõõska piima ja andis võileiba ja kooki kõrvale. Kui hästi maitset söök vabas looduses! Pärast lõunat hakkas Leena söögiriistu pesema ja Jüri ülesandeks oli vaadata poiste järele. Lembit jooksis aasal ringi ja püüdis liblikaid. Jüri, kes oli üleval olnud terve minevase öö, uinus natukese aja pärast põõsa all magama.

E e s k u j u. Pärast lõunat sõuti suures lootsikus.

14. Ü l e s a n n e. Kirjuta eelmisest tükist välja kõik allakriipsutatud sõnad, tõmba jooned endist viisi alla! Sõnade vahele pane koma! Pääkirjaks — Pikad täishäälikud.

Häälda neid sõnu, nagu kirjutatud! Kuidas tuleks neid sõnu hääldata, kui neis oleks ühekordne täishäälik?

K o k k u v õ t e: Täishäälik kirjutatakse kahe tähega, kui ta hääldatakse (kuidas?).

15. Ü l e s a n n e. Kirjuta veel pika täishäälikuga sõnu, tõmba jooned alla, nagu eespool! Sõnade vahele pane koma! Päälkirjaks — Pikad täishäälikud.

16. Igas sõnas tõmban ühele üksikule täishäälikule joone alla.

Tihane.

Pakasel talvel lendas tihane meie toa aknale. Tegime akna lahti, lasksime sisse tihase. Tal oli ilus pisike nokake ning kena kollane kõhuke. Illusasti sibasid ta tillukesed jalakesed. Tihane jäigi meile elama. Mõnikord tihane laulis tasa-kesi, meie aga andsime talle leiba. Jõudis kätte kevade. Päike paistis armsasti. Tihane lendas kurvalt aknale. Isa avas akna. Vurinal lendas tihane aknast välja.

E e s k u j u. Pakasel talvel lendas tihane meie toa aknale.

17. Ülesanne. Kirjuta ühekordse täishäälikuga sõnu, tõmba joon alla, nagu eelmises ülesandes, sõnade vahele pane komal! Päälkirjaks — Lühikesed täishäälikud.

Häälda neid sõnu, nagu kirjutatud! Kuidas tuleks neid sõnu hääldata, kui neis oleks kahekordne täishäälik?

Kokkuvõtte: Lühike täishäälik kirjutatakse (mitme?) tähega.

18. Lühikestele (ühekordsetele) täishäälikutele tõmban alla ühe joone, pikkadele (kahekordsetele) täishäälikutele kaks joont.

Koolipidu.

Eevi oli veel pisike. Koolis Eevi veel ei käinud. Aga vanem õde võttis Eevi kord endaga ühes koolipeole. Küll oli Eevil sääl vaatamist! Suur saal oli lapsi täis. Eespool oli kõrgem koht. Sinna ette oli pandud suur roheline riie. Aino ütles, et see olevat eesriie. Korruga kõlises kell, eesriie tõmmati kõrvale. Nüüd nägi Eevi kõrgemal kohal palju lapsi. Laste ees seisis lahke näoga mees, kepp käes. Äkki hakkas mees kepiga vehkima. Lapsed laulsid. All saalis istujad tõusid püsti.

19. Kahele ühesugusele ja kõrvuseisvale kaashäälikule tõmban kaks joont alla.

Illi liblikaid püüdmas.

Illi noppis lepikus lilli. Ta kummardus, et üht lille võtta, aga lillelt lendas ilus kollane liblikas, tegi paar tiiru õhus ja istus rohukõrrele. Illi jooksis liblikat kinni püüdma, aga see lendas kõrgele lepa oksale. Illi ei saanud liblikat kinni võtta. Liblikas pani tiivad seljale kokku, ja tal oli niiviisi hää olla. Illi tegi papupilli ja hakkas puhuma. Liblikas ehmus ja lendas lepikusse. Illi tuli koju ja läks tuppa.

Eeskuju. Illi noppis lepikus lilli.

20. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist välja kõik allakriipsutatud sõnad (korduvaid sõnu ainult üks kord) ja tõmba jooned alla, nagu ennegi. Sõnade vahele pane koma!

Päälkirjaks — Kahekordne kaashäälik.

Häälda neid sõnu, nagu kirjutatud! Kuidas tuleks neid hääldada, kui neis oleks ühekordne kaashäälik?

Kokkuvõte: Kaashäälik kirjutatakse kahekordselt, kui ta hääldatakse (kuidas?)

21. Ülesanne. Kirjuta veel pääst või raamatust sõnu, milles kahekordne kaashäälik! Tõmba alla kahekordsele kaashäälikule kaks joont ja pane sõnade vahele koma! Päälkirjaks — Kahekordne kaashäälik.

22. Sõnades, mille ees täheke, tõmban joone alla ühekordsele kaashäälikule sõna keskel.

Muri.

*Isa külvas *nisu. *Ema tahtis viia ka väikese *Juku põllule. Õue aial vaakus *vana *vares. *Ema kutsus *Muri. See *kihutas *varese *minema. Muidu oleks *vares *ära viinud *mõne *kanapoja. Ka *Muri *tuli *ema ja *Jukuga põllule. *Isa *lõpetas *nisukülvi ja istus *kivile. einet võtma. Põllul *oli palju *vareseid. *Isa ütles: *, „Muri, *võta *varest!“ *Vana *Muri jooksis, mis jõudis, aga *varest ta kätte ei saanud. *Väsinult heitis ta *kivi kõrvale *maha.

Eeskuju. Isa külvas nisu.

23. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist välja kõik tähekesega märgitud sõnad (korduvaid sõnu ainult

üks kord) ja tõmba ühekordsele kaashäälikule joon alla! Sõnade vahele pane koma! Päälkirjaks — Ühekordsed kaashäälikud.

Häälda neid sõnu, nagu kirjutatud! Kuidas tuleks neid sõnu hääldada, kui neis oleks kahekordne kaashäälik?

Kokkuvõte: Kaashäälik kirjutatakse ühekordselt, kui ta hääldatakse (kuidas?)

24. Ülesanne. Kirjuta veel pääst või raamatust sõnu, milles on keskel ühekordne kaashäälik! Tõmba ühekordsele kaashäälikule joon alla ja pane sõnade vahele koma! Päälkirjaks — Ühekordsed kaashäälikud.

25. Sõnades, mille ees täheke, tõmban ühekordsele kaashäälikule sõna keskel ühe joone, kahekordsele kaashäälikule kaks joont alla.

Laps ja madu.

*Vara *hommikul läks metsavaht naisega heinamaale. *Sinna *oli pikk tee, ja seepärast otsustasid nad *jätta *oma väikese *Mari üksi koju. *Ema *pani *piimapüti põrandale ja ütles, et laps võib *haput piima süüa. Siis

*panid nad kojaukse hoolikalt *kinni. Kui väike *Mari istus einet võtma, roomas põranda praost välja suur pikk madu ja *hakkas *kohe piima *lakkuma. *Mari vaatas seda *natuke aega *imestusega. Siis lõi ta maole *mõne *korra *pähe. Madu ei läinud *ära, vaid *lakkus edasi.

IV. Silbitamine.

26. Märgin sõna osade arvu.

Vares ja tuvid.

Va na va res nä gi, et tu vi de le an ti
häs ti süü a. Ka te ma tah tis hääd toi tu
saa da ja see pä rast vôô pas en da krii di ga
val gek s. Nüüd len das ta tu vi de juur de.
Tu vid ar va sid, et va res on gi nen de selt
si li ne, ja lask sid ta toi du lä he da le. Va
res o li rôô mus ja hõis kas: „Vaak, vaak!
Küll on hää toit!“ Nüüd said tu vid pet tu
sest a ru ja ki hu ta sid va re se mi ne ma.

Eeskuju. Va na (2) va res (2) nä gi (2), et
(1) tu vi de le (4).

Kokkuvõte: Sõnades oli (kirjuta arv, vähe-
mast pääle!) osa.

27. Ü l e s a n n e. Millest tulevad sõna osad?
Häälda eelmise tüki sõnu, pane tähele, mitu
korda liigub suu sõna hääldamisel (vaata ka naabri
suu pääle, kui tema hääldab!) ja märgi see üles!
Päälkirjaks — Sõna osad.

E e s k u j u. Suu liigub sõnade hääldamisel

Va na — kaks korda,

va res — kaks korda,

et — üks kord,

tu vi de le — neli korda.

K o k k u v õ t e: Mitu korda liigub suu sõna hääldamisel, niipalju on temas osi. Niisugust sõna osa nimetatakse silbiks.

Sõnas on (mitu? vaata järgi!) silpi.

28. Ü l e s a n n e. Lahuta järgmises tükis sõnad silpideks, nii kui eelmises ülesandes! Tükki ei ole tarvis ära kirjutada. Päälkirjaks — Silbitamine.

E e s k u j u. Suu liigub sõnade hääldamisel

Pee du ke ne — neli korda,

pi si ke ne — neli korda.

Peedukese unenägu.

Peedukene, pisikene poisikene, nägi kord unes, et läheb jalutama. Käes on tal isa lai ja suur vihmavari. Tõuseb kange tuul ja tahab vihmavarju Peedukese käest ära rebida. Aga Peedu hoiab kõvasti varrest kinni. Kuid tuul on tugev ja tõstab vihmavarju ühes Peedukese kõrgele õhku. Nüüd lendab Peedu varrestega võidu.

29. Ü l e s a n n e. Kirjuta pääst või raamatust ühesilbilisi sõnu (mille hääldamisel liigub suu üks kord), sõnade vahele pane koma! Päälkirjaks — Ühesilbilisi sõnu.

30. Ü l e s a n n e. Kirjuta pääst või raamatust kahesilbilisi sõnu (mille hääldamisel liigub suu kaks korda), sõnad lahuta silpideks ja sõnade vahele pane koma! Päälkirjaks — Kahesilbilisi sõnu.

E e s k u j u. Nu ga, o da.

31. Ü l e s a n n e. Kirjuta pääst või raamatust kolme- ja enamasilbilisi sõnu, sõnad lahuta silpideks ja sõnade vahele pane koma! Päälkirjaks — Kolme- ja enamasilbilisi sõnu.

E e s k u j u. Ho bu ne, i ni me ne.

32. Lahutan sõnad silpideks ja märgin, mitu tähte on silbis.

Mäidu kodune elu.

Ega Mäidul ema olnudki. Tal oli vööras-ema. Mäidu ema oli surnuaial, suure kuuse all. Isa oli tal küll, see oli aga harva kodus. Ta käis üle jõe tööl. Mäidu ei saanud ühes teiste lastega mängida, ta pidi oma väikest õde kii- gutama. Kui õde nuttis, sai Mäidu vöörasemalt tapelda; siis nuttis temagi. Kurb oli Mäidu elu.

35. Ülesanne. Kirjuta iga rea lõpult välja sõna ühes joonekesega ja järgneval real oleva sõna-osaga! Tükki ei ole tarvis ära kirjutada. Päälikirjaks — Poolitatud sõnad.

Eeskuj. Süda-mesõpra, tund-sid.

Manni ja Anni.

Manni ja Anni olid kaks hääd, päris süda-mesõpra. Mõlemil oli sile pää, mõlemad tundsid tähti kodulaste raamatust ja mõlemad mõistsid ka laulda. Nad olid teine teisel pool jõge ja käisid sagedasti üle purde teine teisel külas, nagu hääde naabrite kord ja kohus. Nüüd tahaks ehk mõni lugeja teada, kui vanad nad olid. Seda tahtis kord ka üks külatädi teada ja küsis: „Manni, kui vana sa oled?“ Manni aga vastas: „Ega ma vana ei olegi, mina olen kolm aastat noor ja Anni on minust veel pool aastat noorem!“

36. Ülesanne. Märki ära, kui palju silpe on eelmises tükis väljakirjutatud sõnades, mitu silpi on jäetud rea lõppu ja mitu üle kantud!

Päälikirjaks — Sõnade poolitamine.

Eeskuj. Süda mesõpra — viis silpi, kaks jäetud, kolm üle kantud.

Tund sid — kaks silpi, üks jäetud, teine üle kantud.

Kokkuvõtte: Kui terve sõna ei mahu rea lõppu, võib teda poolitada. Sõna võib poolitada (kus kohas?)

37. Järgmise tüki ära kirjutamisel näitan, kuidas võib sõnu poolitada. Ühesilbilised sõnad jätan poolitamata ja ühe tähega silbid lahutamata.

Kurg ja kalad.

Tiigi kaldal elas kurg. Ta oli vana ega suutnud enam tiigist kalu püüda. Siis mõtles ta välja ühe kavaluse. Ta kõneles kaladele: „Teate, kalakesed, see tiik lastakse kuivaks ja te, vaesekesed, surete siis kõik ära. Mul on kahju teist! Kas tahate, ma kannan kõik kalad ükshaaval teise tiiki.“ See nõu meeldis kaladele. Nad ujusid kure noka vahele. Kurg aga ei viinud kalu teise tiiki, ta sõi nad ära.

Eeskuj. Tii gi kal dal elas kurg ühe ka valuse (kava luse, kavalu se).

38. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist välja kõik ühesilbilised sõnad, sõnade vahele pane koma! Päälkirjaks — Ühesilbilised sõnad.

Eeskuj. Kurg, ta.

Mis teha nende sõnadega poolitamisel? Kirjuta: Ühesilbilisi sõnu ei poolitata.

39. Ülesanne. Kirjuta 37. tükist välja kõik sõnad, milles on ühetäheline silp! Pääkirjaks — Ühetähelised silbid.

Eeskuj. E las, o li.

Mis teha nende sõnadega poolitamisel?

Kirjuta: Ühte tähte poolitamisel ei lahutata.

40. Poolitan sõnu nii kui 37. tükis.

Muri ja kont.

Muri leidis ilusa suure kondi. Ta läks sellega kodu poole, et kodus konti rahulikult süüa. Tee viib üle jõe, mööda kitsast purret. Purdel vaatab Muri alla vette ja näeb vees oma peegeldust. Muri aga arvab, et see on teine koer, kellel ka kont suus. Muri mõtleb, et hää on, kui tal oleks kaks konti, küll oleks mõnus neid närida! Muri kargabki vette, et teiselt koeralt konti ära võtta. Vees ei olnud aga koera. Muri kaotas omagi kondi.

V. J tarvitamine.

41. Märgin tähe j ja j järel oleva tähe.

Juku õnnetus.

Juku läks järvele künaga sõitma. Küna käändus kummuli ja Juku kukkus vette. Juku ei osanud ujuda. Ta oli juba põhja vajumas, kui lootsikus kohale jõudis naaber Jüri. See tõmbas uppuja veest välja ja viis ka koju. Vanemad olid rõõmsad poja pääsemise üle.

Eeskuj u. Juku läks järvele künaga sõitma.

Ülesanne. Kirjuta välja tähed, mis seisavad j järel!

J järel on . . . Need on (missugused?) häälikud.

Kokkuvõte: J kirjutatakse (missuguse?) hääliku ees.

42. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist välja sõnad, milles j, ja lahuta j-ga silp teistest silpidest! Päälkirjaks — Sõnad j-ga.

Eeskuj u. Ju ku, jär vele, u ju da.

Kokkuvõte: J kirjutatakse silbi (kus kohas?)

43. Ülesanne. Kirjuta veel pääst või raamatust sõnu, milles j, ja pane koma sõnade vahele! Märkimised tee nii kui 41. tüki ülesandes! Päälkirjaks — Sõnu j-ga.

44. Märgin tähe i ja i järel oleva tähe.

Illi raamatut lugemas.

Oli vaikne talvepäev. Illi istus toas ja luges raamatut. Ega ta tõepoolest ei osanudki lugeda, aga ta teadis, et isa loeb niiviisi raamatut, ja Illi tahtis ju ikka nii teha, kuis isa teeb. Illi ei tahtnud, et kass Kiisu-Liisu vaatab raamatusse, tõukas ta eemale ja ütles: „Mine ära, ega sa lugeda ikka ei oska. Sa segad mind kangesti!“

Eeskuj u. Oli vaikne.

Ülesanne. Kirjuta välja tähed, mis i järel!
I järel on Need on (missugused?) häälikud.

Kokkuvõte: Kaashäälikute ees kirjutatakse (kas i või j?)

45. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist välja kõik sõnad, milles i sõna lõpul. Päälkirjaks — I sõna lõpul.

Eeskuj u. Oli, Illi.

Kokkuvõte: Sõna lõpul kirjutatakse (kas i või j?)

Ülesanne. Kirjuta veel sõnu, mis lõpevad i-ga. Päälkirjaks — I sõna lõpul.

46. Tõmban joone alla sõnadele, milles i järel täishäälik.

Olli äpardus.

Olli on suur maiasmokk. Ta teab, et toas riiulil on pott meega. Isa-ema on kodust ära, mis siis muud, kui väike maiasmokk asub meepoti kallale. Ta ronib pingile ja tahab meepotti riiulilt maha võtta. Ühe käega hoiab ta riiulist kinni. Riiul annab järele ja Olli kukub ühes potiga põrandale. Olli jookseb hirmunult õue ja istub aia äärde.

Eeskuju. Olli on suur maiasmokk.

Ülesanne. Kirjuta allakriipsutatud sõnad välja ja lahuta silpideks! Märgi ära i ja temale järgnev täht!

Eeskuju. Maiasmokk.

Kokkuvõtte: Neis sõnades on i silbi (kus kohas?)

Kui i on silbi lõpul, siis võib tema järel järgmises silbis olla ka (missugune?) häälik.

47. Ülesanne. Kirjuta veel sõnu, milles on i!
Märkimised tee nii kui 44. tüki ülesandes!
Päälkirjaks — Sõnu i-ga.

48. Ülesanne. Märgi j ja i nii kui 41. ja 44. tüki ülesandes! Tunni lõpul ette lugedes seleta, mispärast on sõnas j ja mispärast i! Päälkirjaks — J ja i.

Lumimees.

Viimase sula ajal tegid meie poisid maja taga aia äärde lumimehe. Seisis teine õues nagu mees kunagi. Ühel õhtul läks meie Jüri Üleoja onule külla. Tee viis kõrtsist mööda. Mees oli läinud kõrtsi liiku võtma. Kesköö ajal kuuldi õues rääkimist. Isa läks välja vaatama, kes säääl kõneleb, ja nägi: Jüri seisab palja pääga lumitaadi ees ja palub haleda häälega: „Pai peremees, anna mulle seekord andeks! Ega ma teinekord enam ei jää nii hiljaks koju tulema!“ Oh seda naeru, mis meil kõikidel oli: Jüri palus lumimeest!

VI. Kirjavahemärgid.

49. Märgin küsimärgi —ga.

Poiss ja lind.

Liiri-lõõri, linnukene,
kus on sinu pesakene?

Kuiva kuuse otsas,
märja männi ladvas.

Kus see kuiv kuusk,
kus see märg mänd?

Vanamees raius maha.

Kus see vanamees on?

Vanamees läks tuppa.

Kus see tuba on?

Tuli põletas ära.

Kus see tuli on?

Vesi kustutas ära.

Kus see vesi on?

Härg rüüpas ära.

Kus see härg on?

Karu murdis maha.

Kus see karu on?

Karu läks Venemaale.

Kokkuvõte: Lause lõppu pannakse punkt (vaata 1. ja 2. ülesanne).

Kui lauses on küsimus, siis kirjutatakse lause lõpule (missugune kirjavahemärk?)

50. Ülesanne. Püstjoone asemele pane õige kirjavahemärk! Päälkirjaks — Küsilaused.

Kahekõne.

Kas karjas käisid |
 Ega ma kirikus käinud.
 Kas hunt karja juures käis |
 Ega ta käimata jätnud.
 Kas ta kedagi ära ka viis |
 Ega ta juurde toonud.
 Kas koer talle ka järele jooksis |
 Ega ta siis ees joosnud.
 Kas sa hunti ka hurjutasid |
 Ega ma teda tagasi kutsunud.

51. Ülesanne. Kirjuta küsilauseid ja pane nende lõpule õige kirjavahemärk! Kirjuta, mida küsib sult isa või ema, kui tuled koolist, kuidas küsib õpetaja, kui tuled tundi hilja, mida küsid sa ise teistelt jne. Päälkirjaks — Küsilauseid.

52. Märgin hüüumärgi —ga.

Tantsijad.

Hõissassa, hõissassa,

Juku tantsib Manniga!

Kus veel uhkem tantsusaal

Kui siin haljal heinamaal!

Hõissassa, hõissassa,

Juku tantsib Manniga!

Kokkuvõte: Kui lauses on hüüe, siis kirjutatakse lause lõpule (missugune kirjavahemärk?)

53. Ülesanne. Märgi hüüumärgid nagu eelmises ülesandes. Sulgudesse kirjuta, mida sisaldab lause! Päälikirjaks — Hüüumärk.

Lumimemm.

Mikk ja Maimu lähevad ühel talvehommikul sulailma järele aeda ja näevad säääl isa valmistatud lumimemme. Kui tore ta on! (Lauses on hüüe.) Kui kehakas ja ümmargune! () Ja kui pikk, Mikust ja Maimust hulga pikem! () Oh seda rõõmu! () „Ja vaata, Maimu, kuidas ta naerab!“ () „Meie lumimemm, meie oma!“ () Nii hüppasid ja kilkasid lapsed lumimemme ümber, kuni aeg tuli koju minna.

54. Ü l e s a n n e. Kirjuta hüüdlauseid ja pane nende lõpule õige kirjavahemärk! Kirjuta, kuidas hüüab sind isa või ema, mida käsib teha õpetaja, kaasõpilane jne. Päälkirjaks — Hüüdlauseid.

55. Ü l e s a n n e. Pane püstjoone asemele küsi- või hüüumärk! Päälkirjaks — Küsi- ja hüüdlauseid.

Jutt ilma lõputa.

Too vett | Millega | Potiga. Potil auk põhjas.
Paika ära | Millega | Õlega. Õlg pikk. Lõika tükk
ära | Millega | Kääridega. Käärid nürid. Tee tera-
vaks | Millega | Tahuga. Tahk kuiv. Too vett |
Millega | Potiga

VII. Pärinimed.

56. Tõmban joone alla sõnadele, mis on suure algustähega lause keskel.

Suplemas.

Andi, Miki ja Peedi olid naaberpoisid. Nende koduküla oli Arusaare. Arusaare ligidal oli Kudruküla. Säält käisid Juku, Mäidu ja Eedi Andil, Mikil ja Peedil külas. Arusaare all oli ilus merelaht — Ahuna. Mõnus oli soojadel suvepäevadel vaikselt veele supelda! Poistest oskasid ujuda Mäidu, Miki ja Peedi. Andi, Eedi ja Juku ainult padistasid veele. Poistega tulid kaasa mõnikord ka nende õed Liisi, Minni, Lilli, Anni, Vaike ja Lagle. Koos mängiti merekaldal mitmesuguseid mänge. Lõbus oli laste elu!

57. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist (oma viikust) välja kõik allakriipsutatud sõnad ja tõmba joon algustähele alla! Korduvaid sõnu kirjuta üks kord! Päälikirjaks — Suure algustähega sõnad.

Eeskujuga. Andi — poisi (inimese) nimi.

Miki — poisi (inimese) nimi.

Liisi — tütarlapse (inimese) nimi.

Arusaare — küla (koha) nimi.

Kokkuvõtte: Inimeste ja kohtade nimed kirjutatakse alati (missuguse?) algustähega.

58. Ülesanne. Otsi oma lugemikust inimeste nimesid, kirjuta nad välja ja tõmba nimede algustähele joon alla! Sõnade vahele pane koma! Päälkirjaks — Inimeste nimesid.

59. Ülesanne. Kirjuta kaasõpilaste nimed ja pane nimede vahele koma!*) Päälkirjaks — Meie klassi õpilaste nimed.

60. Ülesanne. Kirjuta oma ja kodurahva (isa, ema jne.) nimed! Päälkirjaks — Kodurahva nimed.

Eeskuju. Minu nimi on . Minu isa nimi ,
ema nimi .

61. Tõmban joone alla sõnadele, mis on lause keskel suure algustähega.

Eedi ja Ruudi.

Eedi tuli koolist ja ütles Ruudile: „Ära ütle mulle nüüd enam Eedi! Mina olen nüüd Eduard Aljas. Koolis on kõigil nii pikad nimed: Aleksander Saar, August Männik, Anton Lepp, Marie Ilves, Lilli Roosiorj jne. Kui sa lähed kooli, siis ei ole su nimi ka enam Ruudi, vaid Rudolf Orgussaar.“

62. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihi-kust) välja kõik allakriipsutatud sõnad ja tõmba algustähele joon alla. Päälkirjaks — Suure algustähega sõnad.

*) Tarvitada raamatu saatesõnas (erilehel) soovitatud lehekesi!

E e s k u j u. Eduard — eesnimi,
Aljas — perekonnanimi,
Aleksander — eesnimi,
Saar — perekonnanimi.

K o k k u v õ t e: Ees- ja perekonnanimed kirjutatakse (missuguse ?) algustähega.

63. Ü l e s a n n e. Kirjuta oma ja kaasõpilaste perekonnanimed! Tõmba algustähele joon alla ja pane koma sõnade vahele!*) Pääkirjaks — Meie klassi õpilaste perekonnanimed.

64. Tõmban joone alla sõnadele, mis on lause keskel suure algustähega.

Ikka kaugemale.

„Kuhu jõuame, kui linnast välja saame?“ küsis emalt väike poiss, kes linnas üles kasvanud. Ema vastas: „Linna taha. Sää! algavad külad — Vasavere, Niidumäe ja Järni; teisel pool linna — Anseküla, Siimuste ja Orissaare. Siimuste külast saab alguse Orijõgi, mis suubub kaugel Konsu järve. Konsu järve taga on Luumägi. Sää!t paistavad juba Rakvere linna tornid. Rakverest sõidetakse raudteel Tapale ja sää!t meie päalinna Tallinna.

65. Ü l e s a n n e. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihkust) välja kõik allakriipsutatud sõnad ja märgi ära, mille

*) Nii teha, kuis soovitatud 59. ülesande märkuses.

nimed nad on! Algustähele tõmba joon alla! Päälkirjaks —
Suure algustähega sõnad.

E e s k u j u. Vasavere — küla (koha) nimi,
Orijõgi — jõe (koha) nimi,
Rakvere — linna (koha) nimi.

K o k k u v õ t e: Kohanimed kirjutatakse (missuguse?)
algustähega.

66. Ü l e s a n n e. Kirjuta talude ja külade nimesid
ja pane nimede vahele koma! Päälkirjaks — Kohanimesid *).

67. Ü l e s a n n e. Kirjuta veel teisi tuttavaid koha-
nimesid pääst või lugemikust! Päälkirjaks — Kohanimesid.

68. Tõmban joone alla sõnadele, mis on lause kes-
kel suure algustähega.

Karjamaal.

Hommikuti algab karjamaal elu. Karjased aja-
vad sinna külast oma karjad. Kui palju koguneb
sinna lehma ja mis on kõikide nende nimed: Lehik,
Mustik, Päitsik, Tähik, Kirjak, Punik ja palju teisi.
Kui loomad küllalt söönud, heidavad nad magama.
Suureks abiks on karjastele koerad. Ka neid ei ole
vähe, igast perest oma kaks-kolm koera. Mäeotsa
Tuks on väga hää karjahoidja, ka Polla ei anna talle
järele. Meie Muri on laisk koer. Tõistre Sammi ajab

*) Võiks tarvitada ülesande 59. märkuses soovitatud korda; iga
õpilane kirjutaks siin lehekesele oma talu ja küla nime.

kangesti oravaid taga. Pühapäeviti tuuakse ka hobuseid karjamaale. Siis poisid muudkui kihutavad hobuste seljas. Hästi jooksevad Kõrb ja Kimmel.

69. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihkust) välja kõik allakriipsutatud sõnad ja märgi ära, kelle nimed nad on! Algustähele tõmba joon alla! Päälkirjaks — Suure algustähega sõnad.

Eeskuj u. Lehik — lehma (looma) nimi,
Tuks — koera (looma) nimi,
Kõrb — hobuse (looma) nimi.

Kokkuvõte: (Kelle?) nimed kirjutatakse (missuguse?) algustähega.

70. Ülesanne. Kirjuta tuttavaid loomanimesid! *)

Eeskuj u. Lehmade nimed on:

Koerte nimed on:

Kasside nimed on:

Hobuste nimed on:

Kokkuvõte: Suure algustähega kirjutatakse alati (vaata 62., 65. ja 69. ülesannet!) (kelle?) nimed.

*) Võiks tarvitada 59. ülesande märkuses soovitatud korda.

VIII. K, p, t sõnade algul.

71. Ära kirjutades tõmban sõnades **k**-le alla kaks joont ja **g**-le ühe joone.

Kuldnokk.

Kusta isa tegi kevadel lauakestest väikese kastikese. Sel oli pääl liusk katus. Kõige kõrgemasse seina, katuse lähedale löikas isa ümmarguse augu ja ütles: „Nüüd on kast valmis, vaja ainult veel külalisi oodata.“ „Kes on need külalised?“ küsis väike Kusta. „Vaata, poeg, kevade on tulekul. Varsti ilmuvad kuldnokad ja asuvad sellesse kastikesesse elama; nad laulavad ning kaitsevad meie viljapuu-aeda.“ „Kuidas nad võivad siis aeda kaitsta?“ „Oi, poeg, kuldnokad on vahvad kaitsjad! Kevadel sigineb aias palju röövikuid. Need kõik rikuvad puude lehti ja õisi. Kuid kuldnokk oma perekonnaga toidab end nendest.“

K o k k u v õ t e: Täht **k** kirjutatakse sõnas (missugusel kohal?)

Täht **g** kirjutatakse sõnas (missugusel kohal?)

Sõna (kus kohal?) **g** ei kirjutata.

72. **P**-le tõmban alla kaks joont ja **b**-le ühe joone.

Rukis.

Põllumees külvab rukkiseemne haritud põllule ja künnab ta pehmesse mulda. Seemneke hakkab niiskes mullapõues idanema, ja õrn idu ajab oma punaka pääkese maa seest välja. Öösi joodab teda hiilgav kastetilk ja päeval kosutab teda päike sooja paistega. Pea tulevad külmad ilmad ja kanged marud, mille eest inimene põgeneb. Orasele ei tee aga kumbki viga. Rukis magab lumivaiba all vaikset und. Pime talveöö jõuab mööda; päike hakkab soojalt paistma. Kevad paneb puud ja põõsad lehte. Rukkiväli hakkab lokkama. Varsti ehivad põldu kollased pääd hõbedaste kõrte otsas. Lõikus on käes. Sirbid sihisevad lõikajate peos, ja vihud katavad põldu.

Kokkuvõtte: Täht **p** kirjutatakse sõnas (missugusel kohal?)

Täht **b** kirjutatakse sõnas (missugusel kohal?)

Sõna (kus kohas?) **b** ei kirjutata.

73. **T**-le tõmban alla kaks joont ja **d**-le ühe joone.

Toonekured.

Ühes külas olid toonekured ehitanud oma pesa maja harjale. Toonekurgedel olid pesas väikesed pojad. Õnnetuseks pääsis selles külas tuli lahti ja hakkas põlema ka maja, mille harjal oli kure pesa.

Tuhinal tõusid suitsupilved taeva poole. Toonekured lendasid hirmul ringi pesa ümber. Tuli aga tükkis pesale ikka lähemale. Ulatusid tulekeeled juba pesani, siis laskus õnetu emalind pesale, kattis pojad tiibadega kinni ja põles ühes nendega tuhaks.

K o k k u v õ t e: Täht **t** kirjutatakse sõnas (missugusel kohal?)

Täht **d** kirjutatakse sõnas (missugusel kohal?)

Sõna (kus kohal?) **d** ei kirjutata.

74. Tõmban joone alla sõnade algul **k**-le, **p**-le, **t**-le.

Kas tunned maad?

Kas tunned maad, mis Peipsi rannalt
käib Läänemere rannale
ja Munamäe metsalt, murult
käib lahke Soome lahele?

See on see maa, kus minu häll
kord kiikus ja mu isadel.

Sest laulgem nüüd ja ikka ka:

See ilus maa on minu kodumaa!

Siin teretavad metsa ladvad
nii lahkelt järvi, rohumaid;
siin taeva vihmalt oras võrsub
ja päike paistab viljapäid.

See on see maa, kus minu häll
kord kiikus ja mu isadel.

Sest laulgem nüüd ja ikka ka:

See ilus maa on minu kodumaa!

II ÕPPEAASTA.

I. Häälikud.

1. Kirjutan ära järgneva tüki ja märgin täishäälikud ja nende arvu sõnas*).

Poiss ja liblikas.

Laos katsus õues liblikat kinni püüda, aga ei saanud. Lõpuks läks poiss vihaseks ja ütles: „Küll ma su kätte saan, ükskõik kus kohas!“ Laos tõmbas pääst mütsi ja tahtis sellega kinni katta liblika, kes oli õie päale seisma jäänud. Suure rutuga ei pannud Laos tähelegi, et kraav oli ees, ja libises liblikat kahmates kraavi, mis oli ääreni vett täis. Õnneks pääsis Laos küll kraavist välja, aga liblikas oli ära lennanud.

E e s k u j u. L a o s (2) k a t s u s (2).

Kokkuvõte: Sõnas on (mitu? märgi vähemast arvust päale järjest suuremale minnes!) täishäälikut.

Vaata järgi, kas mõni sõna on ilma täishäälikuta, ja kirjuta:

Igas sõnas peab olema (missugune?) häälik**).

*) Selle kirjutab õpilane oma vihikusse. Nii ka edaspidi, päale „ülesannete“, kus päälkiri näidatud.

**) Kokkuvõtte täiendab õpilane ja kirjutab oma vihikusse. Nii ka edaspidi.

2. Ülesanne. Kirjuta pääst või raamatust viis sõna, milles on üks täishäälik, siis viis sõna, milles kaks täishäälikut jne. Märgi täishäälikud, nagu eelmises ülesandes, ja pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — Täishäälikud.

3. Järgnevas tükis märgin kaashäälikud ja nende arvu igas sõnas.

Peedu ajaviide.

Peedu oli tihti päris üksinda pärast oma õe surma. Tal ei olnud sõpra seltsiliseks. Sellepärast läks tal aeg vahel päris igavaks. Kord Peedu leidis maast tüki savi. Ta kastis selle vette ja hakkas teda siis muljuma. Viimaks sai savist ilus muna. See väga meeldis Peedule. Ta otsis veel savi ja tegi sellest, mis aga meelde tuli.

Eeskuj u. Peedu (2) oli (1) tihti (3).

Kokkuvõte: Sõnas on (vaata järgi mitu ja märgi vähemast arvust päale järjest suuremale minnes!) kaashäälikut.

Vaata järgi, missugustes selle tüki sõnades ei ole kaashäälikut, ja kirjuta:

Sõnades ei ole kaashäälikut.

4. Ülesanne. Kirjuta pääst või raamatust mõni sõna, milles ei ole kaashäälikut, siis viis sõna, milles on üks kaashäälik, päale selle viis sõna, milles kaks kaashäälikut, jne. Kaashäälikud märgi nagu eelmises ülesandes ja pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — Kaashäälikud.

5. Tähekesega märgitud sõnades tõmban ühele ühekordsele täishäälikule ühe joone alla ja kahekordsele täishäälikule kaks joont.

Maiuse palk.

Mihkel *oli *väga maias poiss. Ta näppas *ema *kapist *tihti *koort ja *rõõska *piima. *Kord *suvisel päeval *võttis *isa *mesipuust *kärgi. Mihkel *pani *tema *tööd *teraselt *tähele ja sõi *mõne *tüki *meekärgi. Kui *vanemad *tõttasid pühapäeval *kirikusse, *tuli Mihklil *kange *meehimu. Ta *püüdis *ema *kapi *ust *lahti teha, *aga *lukk ei andnud *järele. *Viimaks *tõmbas ta *varnast peitli ja *rutatas aeda. *Sääl kangutas ta ilma *suurema vaevata *mesipuul *kaane lahti ja tõmbas *tüki *kärge *välja. *Nüüd *läksid *mesilased *tigidaks ja *tungisid pesalõhkujat *kallale.

Eeskujuna. Mihkel oli väga koort.

6. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihi-kust) välja kõik ühe joonega sõnad ühes joonega ja pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — Lühikesed täishäälikud. Häälda neid sõnu!

Kokkuvõtte: (Missugused?) täishäälikud kirjutatakse ühekordse tähega.

7. Ülesanne. Kirjuta 5. tükist (oma vihikust) välja kõik kahe joonega sõnad ühes joontega ja pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — Pikad täishäälikud. Häälda neid sõnu!

Kokkuvõte: (Missugused?) täishäälikud kirjutatakse kahekordse tähega.

8. Ülesanne. Kirjuta pääst või raamatust sõnu lühikese ja pika täishäälikuga! Täishäälikud märgi nii kui eelmistes ülesannetes ja pane koma sõnade vahele! Päälikirjaks — Lühikesed ja pikad täishäälikud.

8-a. Märgin samad sõnad, mis raamatus.

Isa poega kooli saates.

Sa, poeg, mult kooli palusid,
su palve täidan ma;
 saad sinna, kuhu soovisid,
 ehk raske, raske ta.

Su leivakott ju laua pääl,
 toit tarviline sees,
ja riided varnas valmis sääl;
 hääd teed! — Sul kool on ees.

Kuid poeg, veel meelde tuleta:
 toit higis teenitud!

Ma arvan, küllap mõistad sa,
 mis olen ütelnud.

Ülesanne. Häälda allakriipsutatud sõnu! Kuidas kuuldu neis täishäälik?

Kokkuvõte: Sõnades — sa (sina), su (sinu), ma (mina).... kuuldu täishäälik (kuidas?), aga kirjutatakse (mitme?)-kordselt.

9. Märgin sõnades kaks kõrvuolevat isesugust täishäälikut.

Ilmari mängulaev.

Ilmar ja Aino võtsid mängulaeva ja ruttasid järvele. Siin seadsid nad laeva lainetele purjetama. Tuul tõukas tagant ja uhkesti liikus laev kaldast eemale. Aga järve kohal liugles suur liblikas. See oli väga väsinud. Nähes laevakest laskus ta sinna puhkama. Ja nõnda purjetas laevake, liblikas mastil, teisele kaldale. Kui laevake jõudis sadamasse, tuli sinna väike kuningatütar. Kohe lendas liblikas kuningatütrel kaelale, sest nad olid suured sõbrad.

E e s k u j u. Ilmar ja Aino võtsid mängulaeva.

10. Ü l e s a n n e. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihkust) välja kõik märgitud sõnad ühes märgiga ja pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — Kõrvuolevad isesugused täishäälikud.

Kokkuvõtte: Ai, ae (kirjuta üks kord iga täishääliku-paari!) on kaksik-täishäälikud.

11. Märgin kaksik-täishäälikud.

Hommikul.

Päike ärkas unest ja vaatas üle metsatuka. Ta tahtis näha, kas väike Ilmar ja Aino on juba õues mängimas. Kuid õu oli tühi. Siis vaatas päike läbi akna tupp. Näe, siin need väikesed laiskurid alles põõnutavad! „Ilmar, pisike poisu, ärka üles!“ hõi-

kas päike ja paistis talle otse silma. Ilmar avas silmad. „Oi-oi! Kui kõrgel juba päike!“ imestas ta ja tõusis voodis istukile. Ainoke magas alles. „Aeg on ärgata, Aino!“ hõikas Ilmar, kuid õde ei kuulnud hüüdu.

E e s k u j u. Päike.

12. Ülesanne. Kirjuta pääst või raamatust sõnu, milles on kaksiktäishäälik, märgi see nii kui eespool ja pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — Kaksik-täishäälikud.

13. Tähekesega märgitud sõnades tõmban ühekordsele kaashäälikule sõna keskel ühe joone alla ja kahekordsele kaashäälikule kaks joont.

Meie Esku.

*Ühel *hommikul *tuli *isa *tuppa ja teatas, et *vanale Noorale *tallis on väike varss sündinud. Meie jooksime *kohe *talli juurde. Küll *oli *ilus loomake! *Ümmarik *keha, kaares väikese lakaga kael ja kõrged *jalad! Ta silmitses meid kartlikult ja peitis enast *ema *taha. *Panime *talle *nimeks Esku. Me *pakkusime *talle leiba, suhkrut ja kaeru, aga *mitu nädalat ei võtnud ta meilt midagi vastu. Kui ta sai paari kuu *vanuseks, siis *hakkasime *talle *jälle midagi käest *pakkuma, ja vaata, juba lakkus

ta suhkrut * oma keelega ja hiljemini * võttis vastu ka leiba.

E e s k u j u. Ühel hommikul tuli isa.

14. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihkust) välja kõik ühe joonega sõnad ühes joonega ja pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — Lühikesed kaashäälikud.

Häälda neid sõnu!

Kokkuvõtte: (Kuidas?) hääldatavad kaashäälikud kirjutatakse ühekordselt.

15. Ülesanne. Kirjuta 13. tükist (oma vihkust) välja kõik kahe joonega sõnad ühes joontega ja pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — Pikad kaashäälikud.

Häälda neid sõnu!

Kokkuvõtte: (Kuidas?) hääldatavad kaashäälikud kirjutatakse kahekordselt.

16. Ülesanne. Kirjuta pääst või raamatust ühe ja kahekordse kaashäälikuga sõnu! Jooned tõmba nii kui eelmistes ülesannetes ja pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — Lühikesed ja pikad kaashäälikud.

17. Järgnevas tükis märgin kaks kõrvuolevat isesugust kaashäälikut.

Äikese ajal.

Läksin kord oma vanema venna Juhaniga metsa maasikaid noppima. Päike paistis väga kuumalt, õhk oli palav ja raske. Meil ei olnud veel kuigi palju marju korvis, kui äikesepilv üles tõusis. Kaugel müristamist kuuldes hakkasime kodu poole tulema. Tõu-

sis vali tuul, paksud, mustad pilved katsid taevast ja ilm läks pimedaks nagu õhtul. Hakkas välku heitma ja müristama. Kui tuul jäi vaiksemaks, hakkas sadama jämedat vihma. Meie Juhaniga istusime lepa-põõsa alla vihma varju.

E e s k u j u. L ä k s i n k o r d.

18. Ü l e s a n n e. Kirjuta eelolevast tükist (oma vihkust) välja märgitud sõnad ühes märgiga ja pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — Kõrvuolevad isesugused kaashäälikud.

K o k k u v õ t e: ks, rd, ts (iga isesugune kaashääliku-paar üks kord!) on k a k s i k - k a a s h ä ä l i k u d.

19. Märgin kaksik-kaashäälikud.

Ämblik.

Toa tagumisele aknale oli noor väike ämblik tiheda võrgu kudunud. Vihmasel ajal istus ta hari-likult võrgu keskel. Oli õues ilus ilm, siis puges ta akna prao vahele. Vaatlesin tihti, kuidas ämblik püüdis oma võrguga kärbseid. Kord lendas kärbes lae alt aknale ja ei pannud vist tähelegi, et teda ootas säääl hädaoht. Ta sattus võrku ja ei suutnud ennast enam vabastada. Silmapilk oli ämblik kärbsel seljas kinni, hammustas teda paar korda oma mürgiste lõugadega ja hakkas teda oma köie sisse mäsima, nii et kärbes lõpuks ei saanud ennast enam liigutada.

E e s k u j u. T o a t a g u m i s e l e a k n a l e.

20. Ülesanne. Kirjuta eelmisest ja veel teistest tükkidest välja sõnu, milles on kõrvuti kolm isesugust kaashäälikut, ja märgi ära need kaashäälikud! Pääkirjaks — Kolm kõrvuolevat kaashäälikut.

Eeskuj u. Ämblik.

Kokkuvõte: mbl... on kolmik-kaashäälikud.

21. Ülesanne. Kirjuta pääst või raamatust sõnu, milles on kaksik- ja kolmik-kaashäälikud! Märgi need häälikud endist viisi ja pane koma sõnade vahele!

22. Märgin i ja j ja nende järel olevad tähed.

Pääsuke.

Ema lüpsis parajasti Päitsikut. Mina seisin sääl juures ja peletasin kärbseid vitsaga eemale, et lehm nii palju ei vehiks sabaga. Äkitselt vilksatas midagi ukse vahel. Samal silmapilgul kargas kass ja lauda hämaruses kuuldus mingi sabin. „Nüüd murrab, kurjategija, pääsukese!“ hüüdis ema. Olin kui välk kassi juures. Ühe käega haarasin tal turjast ja teisega päästsin õnetu linnukese ta hammaste vahelt. Murdja jooksis laudast häbelikult välja. Aga pääsukese pää lamas elutult mu pihul ja silmad olid tal kinni. Siinsamas lae all oli ta pesa ja pojad vahtisid üle ääre.

Eeskuj u. Ema lüpsis parajasti.

Kokkuvõte: (Kus?) kirjutatakse i, (kus?) kirjutatakse j.

II. Sõnade silbitamine ja poolitamine.

23. Silbitatud sõnades märgin sõna keskel silbi algustähe ja selle ees ning järel oleva tähe.

Kaks venda.

O li su vi ne päev. Ju han ja Mi ku o lid ko dus. Ju han te gi noo re ma le vennale vi let. Mi ku o li röömus, na gu laps ku na gi. Ju han murdis vi le katki. Mi ku nu tab: „I se teed ja murrad katki! Miks i sa ei o le see su gu ne? Ma ei ta ha si nult e nam mi da gi!“

E e s k u j u. O l i su vi ne päev.

Kokkuvõtte: Sõna keskel silbi algul on (missuguse?) häälik. Selle ees ja taga on (missugused?) häälikud.

Kaashäälik kahe (missuguse?) hääliku vahel alustab uue silbi.

24. Silbitatud sõnades märgin pikad täishäälikud.

Järvel.

Lii si too di toast, ja juba istusidki lapsed lootsikus. Lii si ei osanud küll räa kida, kuid ta kuu las teiste juttu. Ta pilgutab silmi, võis lii gutada käsi ja jalgu ja istuda pingil. Järvel lehvis soe ja pehme tuuleõhk. Lootsik libises kii resti lii varanna poo le.

Aino hakkas laulma ja Ilmar aitas **kaa** sa. Muidu oli **Lii** si tark küll, aga laulda ja **süü** a ta ei **saa** nud. Ta oli vaid nukk.

E e s k u j u. Lii si too di toast.

K o k k u v õ t e: Silbitamisel ei lahutata (missuguseid?) häälikuid. (Vaata allakriipsutusi!)

25. Silbitatud sõnades märgin kaksik-täishäälikud.

Tähesadu.

Elas kord **väi** ke tütarlaps. Tema nimi ei ole küll **tea** da, kuid ta oli hää laps. Tema vanemad surid, ja ta jäi **täi** esti vaeslapseks. Ei olnud tal siis enam kodu. Tal ei olnud muud kui riided seljas ja tükike **lei** ba. Tütarlaps läks **lai** a maailma ja mõtles: »Küll armas Jumal mind **ai** tab!« Viimaks **jõu** dis tütarlaps suurde metsa ja **sei** sis üksinda. Sääl langes **täe** vast üks -täht ta jalge ette ja veel palju **tei** si. Tähed muutusid hõberahadeks.

E e s k u j u. Elas väi ke tütarlaps.

K o k k u v õ t e: Silbitamisel ei lahutata (missuguseid?) häälikuid. (Vaata märkimisi!)

26. Lahutan pika ja kaksik-täishäälikuga silbid teistest silpidest.

Laine abi.

Puujalaga vana sõdur tuli kord suvel võõrasse külasse ja jäi sääl äkitselt haigeks. Ta ei saanud

enam edasi minna, vaid pidi jääma lamama ühte tühja küüni ja kannatas säääl suurt valu ning puudust. Säääl lähedal asus kehva korvitegija perekond. Korvitegija väike tütar Laine kuulis haigest sõdurist ja tuli tihti teda vaatama. Ta tõi haigele iga kord pisut raha kaasa, mille eest haige võis enesele süüa osta.

Eeskuju. Puujalaga vana sõdur tuli suvel ühte võõrasse külasse ja jäi hai geks.

27. Märgin silbitamisel lahutatud tähed.

Jaani kooliminek.

Jaan viibis hom mikul ülestõusmisega. Ta pidi rut tama, et tundide alguseks kooli jõuda. Rut tamisega juhtus aga äpardusi. Ta tõmbas särgi selga ja märkas al les siis, et see oli pahempidi. Muidugi tuli särk ära võt ta ja uuesti õieti selga tõm mata. Pesemisel kuk kus seep ja kadus sängi al la. Raamatuid kok ku pan nes märkas ta, et puudub ajalooraamat. Ta jooksis teise tup pa seda otsima, lük kas teel ümber lil lepoti ja pidi potitükid ja mul la kok ku pühkima ja prügikasti viima. Nii kulus Jaanil palju aega, en ne kui minema sai.

Eeskuju. Jaan viibis hom mikul.

28. Üle sa nn e. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihkust) välja kõik silbitatud sõnad ühes märkimistega ja

pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — Kaks ühesugust kaashäälikut silbitamisel.

Kokkuvõte: Silbitamisel lahutatakse (vaata ja kirjuta, missugused häälikud!).

29. Märgin silbitamisel lahutatud tähed.

Talv.

Öösi tuli lund, ja ilm läks kül male. Öues oli igal pool puhas ja valge, ei enam märgega pori. Ja kui ilus veel mujal! Metsast ei maksa rääkidagi: see hiilgab nüüd nagu kristall-loss päikese paistel. Põld ja karjamaa on saanud selgalt lumikuue. Lumimem ja kül mataat on ehitud vit saraage, ohakaid ja takjaid.

Eeskuj. Öösi tuli lund, ja ilm läks kül male.

30. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihikust) välja silbitatud sõnad ühes märkimistega ja pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — Kaks isesugust kaashäälikut silbitamisel.

Kokkuvõte: Silbitamisel lahutatakse (vaata järgi ja kirjuta, missugused häälikud ja mille vahel!)

31. Lahutan silpideks sõnad, milles kaks kaashäälikut täishäälikute vahel.

Sipelgad.

Sipelgad valmistavad metsas kuuse ja männiokastest kuhjasarnase ehitise oma elukorteri üle, mis

peitub maa all. Nagu mesilaste juures, leiame ka siin kolme seltsi elanikke. Tõukusid ja nukkusid, mida nimetatakse eksikombel sipelga munadeks, kannavad töölised ilusa ilmaga pesa pinnale päikese kätte, aga kui ähvardab hädaoht või hakkab vihma sadama, siis viiakse nad jälle alumistesse ruumidesse. Sipelgad on väga usinad loomakesed.

E e s k u j u. Sipelgad valmis tavad metas.

32. Ülesanne. Kirjuta eelmisest ja teistest tükkidest sõnu, milles on kolmik-kaashäälik täishäälikute vahel, ja silbita neid. Pääkirjaks — Kolmik-kaashäälikutega sõnade silbitamine.

E e s k u j u. Selt si, Krant si, ämb lik.

K o k k u v õ t e: Kolmik-kaashäälikutest kahe täishääliku vahel alustab uue silbi (mitmes?) kaashäälik.

33. Ülesanne. Silbita kõik sõnad järgnevas tükkis. Pääkirjaks — Silbitamine.

Paju.

Kesapõllu ääres kasvas kidur pajuke. Kevadel, kui armas päike muutis puude pruunid pungad rohelisteks lehtedeks, pakatas ka meie pajuke, läks lehte ja ajas oksi, kuid jäi siiski kiduraks ning kõikus elu ja surma vahel. Ei olnud see maapind, mis toitis teda, kehv, vaid loomad, kelle vastu ei olnud tal mingit kaitset ega varju, närisid ta noored võsukesed ära.

»Mis see aitab kõik, et ma elan!« õhkas ta, »kõik mu vaev ja püüd on asjata. Eks ole parem surra kui nii edasi kiratseda?« »Need pole ausad mõtted!« sosistasid õrnad õhud pajukesele kõrva, »looduse sea-dus on: niikaua võidelda, kui viimane elusädemeke kustunud.«

E e s k u j u. Ke sa põl lu ää res.

34. Ü l e s a n n e. Kirjuta eelmisest tükist välja esiteks ühesilbilisi sõnu, siis sõnu, milles ühetäheline silp, ja lahuta see silp!

E e s k u j u. Kui, ka, lõi . . . , a j a s, e l u, k a u a.

Tuleta meelde eelmisest aastast sõnade poolitamine ja kirjuta: Kui kirjutamisel ei mahu terve sõna ritta, siis poolitatakse ta silbi lõpul. Ühte tähte aga ei jäeta rea lõppu ega viida üle uude ritta. Ühesilbilisi sõnu ei poolitata.

35. Ü l e s a n n e. Järgnevas tükis jaota iga sõna nii kui poolitamisel! Iga rea lõpul katsu poolitada sõna! Päälkirjaks — Sõnade poolitamine.

Mats.

Enne Matsi oli isal ja emal olnud ainult tütreid. Kui Mats sündis, hakati teda vahetevahel »meheks« kutsuma. Kuid nii väikesena ei saanud Mats naljast veel aru. Uhkelt ja suureliselt kõneles ta oma va-gusate õdedega ja pidas ennast neist paremaks. Et ta ei mõistnud veel selgesti rääkida, kiitles ta enese

»määs« olevat ja pahandas väga, kui teda ei pandud tähele. Mats kasvas ja kosus ruttu ja oskas juba »mees« ütelda. Ja mehena tahtis ta üles astuda teiste meeste keskel.

Eeskuj. En-ne Mat-si oli isal ja emal ol-nud ainult tüt-reid. Kui Mats sün-dis, ha-kati (haka-ti).

III. Sõnade lühendamine.

86. Järgneva tüki ära kirjutamisel jätan ära sulgudes olevad sõnaosad ja panen punkti lühendatud sõnade lõppu.

Sulevi haigus.

Pah(em) lugu alg(as) aga teis(el) päev(al). Sulev ärkas järgm(isel) homm(ikul) raske palaviku, oksend(amise) ja külmavärinatega. Varsti ilm(usid) talle rindu val(usad) pist(ed), mis ei laskn(ud) poissi kuidagi hing(ata). Sulevi isa sõit(is) arsti järele. See tuli ja sel(etas), et poisil olevat alg(amas) kopsupõl(etik) külmetamise tagajärjel. Ligi kolm näd(alat) oli Sulev rask(esti) haige, toibus siiski viim(aks) hoolsa ravits(emise) tõttu.

E e s k u j ü. Pah. lugu alg.

37. Ü l e s a n n e. Kirjuta eelmisest tükist välja lühendatud sõnad tervelt, lahuta nad silpideks ja märgi lühendamisel viimaseks jäetud täht! Pääkirjaks — Sõnade lühendamine.

E e s k u j ü. Pa hem, al gas, ok sen da mi ne.

K o k k u v õ t e : Sõnade lühendamisel jäetakse sõnade lõppu silpi alustav (missugune?) häälik.

Lühendatud sõna lõpule pannakse (mis?)

38. Lühendan pikemaid sõnu.

Juku liumäel.

See on alles lõbu, kui päike särab lumeväljadel ja kelgud vuhisevad rannamäelt alla! Kes ei julge, see jäägu ilusasti koju või vaadaku ainult päält. Kelgul on nobedad jalad. Ei ta tarvita kunagi rooska. Juku oli niisugune mees, kes kunagi ei värisenud, kuigi mõnikord kindad koju unustas. Kui tal ninaots läks punaseks, siis ta hõõrus seda ja oli jälle endiselt rõõmus. Ja kui sõrmed kihelesid külma käes, hõõrus ta neidki ja lõi käsi kokku. Ta ei kartnud naljalt kedagi.

39. Ülesanne. Kirjuta matemaatikaraamatust välja lühendatud sõnu ja täienda neid terveks sõnaks! Päälkirjaks — Lühendatud sõnu.

Eeskuju. Joon. — joonis, min. — minut.

IV. Kirjavahemärgid.

Tuleta eelmisest aastast meelde, kuhu kirjutatakse punkt, küsimärk ja hüüumärk!

40. Püstjoone asemele panen õige kirjavahemärgi.

Ilmar ja Linda.

Ilmar oli nelja- ja Linda kuue-aastane | Suvel mängisid nad päevad otsa liiva-augus | Ühel päeval küsis Linda: „Kuule, Ilmar, kas jõulud tulevad juba varsti!“ „Ei, enne tuleb talv,“ vastas Ilmar | „Aga kas jõulud ei tule mõnikord ilma talvetagi!“ harutas Linda | Ilmar küll ei uskunud, aga ei teadnud ka kindlasti | Jõuluaeg oli laste meelest kõige lõbusam | „Kas mäletad hobust, mille sain läinud jõuludel!“ sõnas Ilmar | „Ja mina sain uue ilusa nuku!“ lausus Linda | „Aga sinu nukul pole enam päädki otsas | — Ja sinu hobusel pole saba taga | Nii kõnelesid Ilmar ja Linda | „Küll oleks tore, kui tänavu jälle saaks mõne jõulukingi | Mis sa arvad, kui läheksime paluma jõulutaadilt kingitusi!“ arvas Ilmar | „Kuule, lähme!“ rõõmustus Linda | „Lähme jah!“ otsustas Ilmar |

41. Ülesanne. Kirjuta oma klassi õpilaste eesnimed ja pane sõnade vahele koma! Päälkirjaks — Koma sõnade vahel.

Eeskuj. Meie klassi õpilased on: Paul, Elsa, . . .

Kokkuvõte: Üksikute ja korduvate sõnade vahele pannakse (missugune kirjavahemärk?)

42. Märgin koma sõnade „et“ ja „nii et“ ette.

Eedi ema haigus.

Enne jõulu jäi Eedi ema haigeks. Arst ütles, **et** ema peab heitma voodisse. Ta lisas veel juurde, **et** haigus võib kesta kolm-neli nädalat. Eedi kohkus. Ta teadis, **et** jõulud olid ukse ees ja raha ei olnud neil tagavaraks sentigi. Eedi sai aru, **et** asi on tõsine. Ta hakkas järele mõtlema. Talle tuli hää mõte. Koolitööst oli tal teada, **et** papist ja paberist saab valmistada väikesi asjakesi. Seda materjali aga kodus ei olnud. Eedi jooksis, **nii et** higi tilkus, paberikauplusse ja sai säält tarviliku materjali võlgu. Nüüd algas kibe töö.

Eeskuju. Arst ütles, et ema peab heitma voodisse.

Kokkuvõte: Koma kirjutatakse lausete vahele (missuguste sõnade?) ette.

43. Märgin koma, nagu eelmises tükis, sõnade „kui“ ja „kuid“ ette. Püstjoone asemele panen õige kirjavahemärgi.

Viiu jäi kooli hiljaks.

Viiu oli kaheksa-aastane, **kui** läks kooli. Ta oskas juba lugeda ja kirjutada, **kuid** arvutada ta ei osanud. Viiul oli hommikuti magus uni ja ta tahtis veel pisut magada pärast seda, **kui** ema teda äratas. Tüdruk teadis küll | et aega ei ole, **kuid** sulges silmad

siiski. „Viiu, sa magad jälle!“ taples ema. Nüüd pani Viiu enda ruttu riidesse, **kuid** enam ei olnud tal aega kohvi juua. Ta sai kaasa paar võileiba ja jooksis ruttu kooli. Koolis juba lauldi hommikulaulu, **kui** Viiu tuli sisse.

K o k k u v õ t e : Koma kirjutatakse lausete vahele (missuguste sõnade?) ette.

44. Märgin koma, nagu eelmises tükis, sõnade „siis“ ja „aga“ ette. Püstjoone asemele panen õige kirjavahemärgi.

Talv tuli.

Kui lapsed tulid õhtul koolist koju, **siis** nad märkasid kohe | et maa oli läinud kõvaks. Üks tahtis lüüa keppi maa sisse, **aga** ei saanud. Oli tunda selgesti | kui astuti | et maa kompsus. Kui järgmisel hommikul lapsed üles tõusid, **siis** rippusid pikad jääpurikad õlgkatuste räästas. Poisid tahtsid neid maha lüüa, **aga** ei ulatanud. Kui lapsed jooksid kooli, **siis** maa kobises enam kui eile õhtul. Poisid katsusid liugu lasta, **aga** jää oli veel nõrk.

K o k k u v õ t e : Koma kirjutatakse lausete vahele (missuguste sõnade?) ette.

45. Püstjoonte asemele panen õiged kirjavahemärgid.

Suplemas.

Priidu ja Lembit olid naaberpoisid. Nende kodukohta all oli liivapõhjaga jõgi. Mõnus oli jões supelda.

Seda tegid poisid pea igapäev | kui aga ilm lubas. Nad olid uhked selle üle | et oskasid juba paarkümmend sammu ühe joonega ära ujuda | nii et käed-jalad põhja ei puutunudki. Ühel päeval juhtusid poisid supeldes sügavale kohale. Poiste käed hakkasid juba väsima aga jalad ei ulatunud veel põhja. Veel kümnekond sammu jõudsid nad edasi | siis ei jõudnud Priidu enam käsi liigutada ja hakkas vajuma. Lembit ujus juurde ja haaras Priidul käest kinni | kui see kerkis jälle vee pääle. Mõlemad poisid pääsesid.

46. Püstjoonte asemele panen vastavad kirjavahe-märgid*).

Imelik põder ||

Metsa ääres väikeses majakeses elas kord vaene naine oma kahe lapsega || Nad olid nii vaesed | et ühel päeval pidi ema lastele ütleva: „Minge kaugemale metsa ja otsige säält endale maasikaid ||“ Lapsed läksidki || Otsisid kaua | kuid marju ei leidnud || Äkitselt lõi põõsaste vahel särama ja säält lähenes lumivalge põdrake || Loomake jäi lastest vähe eemale seisma, ja poisike hüüdis: „Kui ma ta kätte saaksin ||“ Kui ta aga lähenes põdrakesele | siis hüppas see eemale, ikka vähe eemale | nii et lapsed arvasid | et nad ta viimaks ikka kätte saavad ||

*) Lause lõpul on kaks püstjoont.

V. Ühesilbiliste sõnade lõpp.

47. Ülesanne. Kirjuta ära järgnevad laulukesed ja kriipsuta alla samad sõnad, mis raamatus.

Mina, väike poisi-klutt,
jooksen väljas: vutt-vutt-vutt!

Järv on libe, tuul on kibe.

Mina väike vutt-vutt-vutt!

Tillu sõsar, mätas-mütt,
tatsub tulla: ütt-ütt-ütt!

Kussa! Taha jääd sa maha!

Tiiu tatsub mütt-mütt-mütt!

Jahimees Juss.

Metsas kõnnib väike Juss,
kaasas nooled, vibu-püss.
Nooleotsad valgest luust,
vibu-püss on saarepuust.

Olgu karu, metsa-pull,
kotkas, teder, kana-kull,
kõik nad maha laseb Juss!
Hästi tabab vibu-püss.

48. Ülesanne. Kirjuta eelmistest laulukestest välja kõik allakriipsutatud sõnad, iga sõna üks kord. Päälkirjaks — Ühesilbilised sõnad.

Eeskuj. Klutt, vutt.

Kokkuvõte: Ühesilbilistes sõnades on lühikese täishääliku järel kaashäälik (mitme?)-kordne.

49. Kirjuta pääst või raamatust veel ühesilbilisi sõnu, mille lõpul on kahekordne kaashäälik!*) Jooned tõmba alla, nii kui eelmises ülesandes! Päälkirjaks — Ühesilbiliste sõnade lõpp lühikeste täishäälikute järel.

50. Tõmban joone alla ühesilbilistele sõnadele, mis lõpevad kaashäälikuga.

Õues oli laut; lauda kõrval vana ait. Aida trepil oli suur vaat. Vaadi otsa oli keeratud kraan. Õue tuli vana taat, piip hambais. Tema kannul jooksis väike Jaan. Taadil oli toop käes. Taat laskis vaadist toopi midagi. See ei olnud jook, nagu Jaan arvas. Taat pani toobi aida trepile. Kange tuul ajas toobi ümber.

51. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihi-kust) välja kõik allakriipsutatud sõnad! Päälkirjaks — Ühesilbilised sõnad.

Eeskuj. Laut, taat.

*) Võiks tarvitada raamatu saatesõnas (erilehel) soovitatud lehekesi. Teiste õpilaste lehekestelt kirjutavad õpilased oma vihikusse lisaks need sõnad, mida neil veel ei ole.

Kokkuvõte: Ühesilbilistes sõnades kirjutatakse (mis-suguste?) häälikute järel kaashäälik (mitme?)-kordselt.

52. Ülesanne. Kirjuta pääst või raamatust veel ühesilbilisi sõnu, mille lõpul on pika või kaksik-täishääliku järel ühekordne kaashäälik! *) Jooned tõmba alla, nii kui eelmises ülesandes! Päälkirjaks — Ühesilbiliste sõnade lõpp pikkade ja kaksik-täishäälikute järel.

53. Ülesanne. Kirjuta ära järgnevad laused ja tõmba jooned alla ühesilbilistele sõnadele, mis lõpevad kaashäälikuga, nii kui 48. ja 51. ülesandes! Sõnadel, millel raamatust joon all, jäta kirjutamisel joon ära! Päälkirjaks — Ühesilbiliste sõnade lõpp.

Igaüks on oma õnne sepp. Temal oli hää õnn. Ait all, look pääl. Lipu latt on pikk. Kass ja koer ei lepi kokku. Kas taat sõidab täna linna? Ei, sõit jääb ära: linn on kaugel. Mis teeb siis Jaan? Ta ootas taadilt saia. Kõik ta ootus läks nurja. Tühi kott ei seisa püsti. Mis kanal viga, kui nisu nina all. Kus tööd, sääl leiba. Kes on kuusiku kuningas?

54. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist välja raamatust allakriipsutatud sõnad, iga sõna üks kord! Päälkirjaks — Ühesilbilised sõnad.

Eeskuju. O n, k a s.

Kokkuvõte: Neis sõnades on (mitme?)-kordne täishäälik, aga lõpul kirjutatakse kaashäälik mitme?)-kordselt.

*) Võiks korraldada ka nii, kui soovitatud 49. tüki märkuses.

55. Tõmban joone alla sulgude ees olevatele sõnadele.

Sel (selles) päeval oli külm. Tal (temal) ei olnud kasukat selga panna. Mis sul (sinul) viga olla soojas toas? Ka mul (minul) on soe. Mul (minul) on ilus õun. Sul (sinul) ka. Tal (temal) õnnestus võtta mu õun. Sel (selles) päeval oli mul (minul) halb õnn.

56. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihikust) välja allakriipsutatud sõnad, iga sõna üks kord! Päälkirjaks — Lühenenud sõnad.

E e s k u j u. S e l, t a l.

Kokkuvõte: Neis sõnades on täishäälik (mitme?) -kordne, aga lõpul kirjutatakse kaashäälik (mitme?) -kordselt. Need sõnad on lühenenud sõnadest sellel — sel, minul — mul jne.

57. Järgnevas tükis tõmban joone alla niisugustele sõnadele, mille õigekirjutusest oli jutt ülesannetes 47—56.

Hiir ja rästik.

„Küll on mul korraks põli!“ mõtleb hiir, kes elab laia tamme all põõsas. Tore paik on tal siin. Siit leiab hiir mõnegi hää suutäie sellest, mida karjased siia maha pillanud. Ei ole siis ime, et metshiir on läinud rammusaks, ehk küll talv oli vali. Siin ligidal on kraav. Kraavi kaldal kasvab suur lepp, mille seemned on hiirele maiusroaks. Siinsamas ligidal on ka pikk

VI. Asjad ja nende omadused.

58. Ülesanne. Kirjuta üles klassis ja koolimajas loevate asjade nimed*)! Päälkirjaks — Asju meie klassis ja koolimajas.

Eeskuj u. Tahvel, laud,

59. Ülesanne. Kirjuta üles asju, mida näed koduteel! Päälkirjaks — Asju koduteel.

Eeskuj u. Majad, mets,

60. Ülesanne. Kirjuta üles elusaid asju kodust! Päälkirjaks — Elusaid asju kodust.

Eeskuj u. Isa, ema, hobune, kana,

61. Ülesanne. Kirjuta üles eluta asju kodust! Päälkirjaks — Eluta asju kodust.

Eeskuj u. Maja, aed, õunapuu, ader,

62. Ülesanne. Kirjuta üles elusaid asju metsast, karjamaalt, põllult! Pane vastav päälkiri!

Eeskuj u. Jänes, rebane, lõoke,

63. Ülesanne. Kirjuta üles eluta asju metsast, karjamaalt ja põllult! Pane vastav päälkiri!

Eeskuj u. Kuusk, kask, mäta s, rukis,

*) Ka siin ja järgnevate ülesannete teostamisel võiks tarvitada 49. ülesande märkuses tähendatud korraldust, et ära hoida õigekeelsuse-vigu.

64. Tõmban alla ühe joone elusa asja nimele ja kaks joont eluta asja nimele.

Jänes kekspüks.

Jänku sündis metsas ja oli kangesti kartlik. Prõksatab kuskil raoke, vurtsatab linnuke, langeb käbi kuuse otsast — juba jänkul süda saapasääres. Kartis jänku niiviisi päeva, kartis kaks, kartis nädala, kartis aasta. Aga siis kasvas suureks ja hüüdis üle terve metsa: „Kedagi ma ei karda enam! Ei jahimeest tema püssiga, ei hunti, ei rebast, karu ega kulli.“ Teised jänesed naersid kekspüksi üle.

E e s k u j u. Jänku sündis metsas.

65. Tõmban alla küsimuste ees olevale elusa asja nimele ühe joone ja eluta asja nimele kaks joont

Väikese maja elanikud.

Metsa ääres on väike majake (mis?). Sel on ainult üks aken (mis?). Majakeses asub vana pime sõjamees (kes?) ja tema naine (kes?). Nad ei kõlba enam ühekski raskeks tööks ja sureksid nälga, kui taat (kes?) ei oleks tubli võrgukuduja (kes?) ja eit (kes?) hää ketraja (kes?). Parem oli lugu (mis?) mõne aasta eest. Siis elas vanakeste juures nende poeg (kes?) ja poja naine (kes?). Kord järvel läks lootsik (mis?) ümber ja poeg (kes?) uppus lainetes ühes naisega.

E e s k u j u. Metsa ääres on väike majake (mis?).

K o k k u v õ t e : (Missuguste?) asjade kohta küsitakse: kes? (Missuguste?) asjade kohta küsitakse: mis?

66. Tõmban ühe joone alla tähekesega märgitud elusa asja nimele, kaks joont eluta asja nimele ja panen vastavad küsimused.

Anni särk.

Väike *Anni nägi, kuidas tema *isa viskas peoga väikesi hiilgavaid teri põllule laiali, ja küsis: „Isa, mis sa teed?“ — „Sa näed ju, *tütreke, ma külvan linu: siit kasvab *särgike sulle ja Jaanile.“ *Anni mõtles: iialgi pole ma näinud, et *särk kasvab põllul. Nädala kahe pärast oli *linaväli kaetud roheliste taimekestega. Korda kaks käisid Anni *ema ja *õde põllul umbrohtu kitkumas ja ütlesid tütarlapsele: „Siit, *Annike, kasvab sulle kena *särk!“

E e s k u j u. Väike Anni (kes?) nägi.

67. Ü l e s a n n e. Vaata järgi eelmise aasta ülesannetest (nr. 62, 65 ja 69), missugused nimed kirjutatakse alati suure algustähega!

Märgin sõnad suure algustähega.

Juku kodune elu.

Maantee ääres on talu, nimega Altvälja. Sääel elavad Juku, tema isa Andres Raudjalg, ema Liis, vend Lembit, õde Aino, vanaisa Jüri, vanaema Leena ja sulane Mihkel Orasmäe. Polla ja Suli magavad koeraput-

kas, Kõrb hirnub tallis, Lehik ja Päitsik mäletsevad laudas, Tiisu mängib toas ja Kukeleegu laulab kana-kuudis. Kõikide nendega on Jukul palju tegemist.

E e s k u j u. Maantee ääres on talu, nimega Altvälja.

68. Ü l e s a n n e. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihkust) välja kõik allakriipsutatud sõnad ja märgi, kelle või mille nimed nad on! Päälkirjaks — Pärinimed.

E e s k u j u. Altvälja — talu nimi,
Juku — inimese nimi,
Andres — inimese eesnimi,
Raudjalg — inimese perekonnanimi.

K o k k u v õ t e: Inimestel, loomadel ja kohtadel on pärinimed. Pärinimed kirjutatakse alati (missuguse?) algustähega.

69. Ü l e s a n n e. Kirjuta pärinimesid ja märgi, nagu eelmises ülesandes, kelle või mille nimed nad on!*) Päälkirjaks — Pärinimesid.

70. Allakriipsutatud sõnade järele panen sulgudesse küsimuse: missugune?

Jass ja kass.

Mina olen väike Jass, mul on kodus kirju kass. Kass on minust palju targem, sõnakuulelikum, virgem. Hommikuti peseb nägu, mis on temast ilus tegu. Ja kui ootab külalisi, peseb jälle kirju Miisi.

*) Siin võiks tarvitada 49. ülesandes soovitatud korraldust.

Eeskuj u. Mina olen väike (missugune?) Jass.

Vasta kirjalikult!

Missugune on Jass?

Missugune on kass Miisi?

Missugune oli tegu?

Väike on (kelle?) omadus. Kirju, on (kelle?)
omadus. Ilus on teo

71. Ülesanne. Kirjuta, missugused omadused on
1) klassil, 2) metsal, 3) puul, 4) inimesel, 5) riidel! Pää-
kirjaks — Omadused.

Eeskuj u. Klass on suur, valge, Mets on
paks,

Kokkuvõte: Väike, suur, roheline, . . . näitavad
(mida?) Need on omadussõnad. Omadussõnad vastavad
küsimusele . . .

72. Tõmban alla joone omadussõnadele ja panen
sulgudesse küsimuse.

Piibelehe-neitsi.

Pikk õö läbi oli valanud vihma. Maapind oli peh-
meks ligunenud. Puud ja põõsad olid üleni märjad.
Väike piibelehe-neitsi, veel pisem kui põialpoisid, põl-
vitas suurel kivil märjas rohus ja nuttis. Vihm oli ta
väikese ilusa maja üle ujutanud. Nüüd kükitas ta siin
külmal kivil. „Vana tige, õel vihm!“ kaebas ta.

Eeskuj u. Pikk (missugune?) õö läbi oli valanud
vihma.

VII. Mitmuse lõpp.

73. Märgin mitmuse lõpu.

Veetilgad.

Veetilgad palusid, et päike tõstaks nad üles. Päike saatiski oma kiired alla. Nägemata auruks muutunud, kerkisid tilgad lõpmata kõrgele. Nende silmad nägid palju asju. Viljapõllud, metsad, külad ja linnad, see kõik oli neile enne tundmata. Veel nägid nad, kuidas usinad põllumehed põllul kündsid, kuidas tulised hobused maanteel kihutasid; siin hoidsid karjased oma karja, sääl lendasid linnud puude okstel.

Eeskuj. Veetilgad palusid, et päike tõstaks nad üles. Päike saatiski oma kiired kohe alla.

Kokkuvõte: Mitmuse lõpp on

74. Ülesanne. Pane mitmuses kirja klassis ja koolimajas olevate asjade nimed (vaata ülesanne 58!) ja tõmba mitmuse lõpule joon alla! Päälkirjaks — Asju meie klassis ja koolimajas.

Eeskuj. Tahvlid, lauad,

75. Ülesanne. Kirjuta mitmuses, missuguseid asju on sul kodus, ja tõmba mitmuse lõpule joon alla! Päälkirjaks — Asju kodus.

76. Ülesanne. Kirjuta mitmuses asju ühes nende omadustega põllult, metsast, karjamaalt ja tõmba mitmuse lõpule joon alla! Pääkirjaks — Asju põllult, metsast ja karjamaalt.

Eeskuj. Arad jänesed, kavalad rebased, pikad kuused,

77. Tähekesega märgitud sõnades panen ainsuse asemele mitmuse. Mitmuse lõpule tõmban joone alla.

Juku Taevamäel.

See on alles lõbu, kui *kelk *vuhiseb rannamäelt alla. Kelgul on *nobe *jalg. Juku oli niisugune mees, kes kunagi ei värisenud, kuigi mõnikord unustas kinda koju. Siis *kiheles *väike *sõrm külma käes. Juku ei kartnud külma. *Oli *ilus *ilm ja *poiss *lendas toredasti Taevamäest alla. Kui *oli ka *tüdruk sõidul, siis oli tarvis kelku hästi juhtida, muidu *tüdruk *kilkas hirmu pärast.

Eeskuj. See on alles lõbu, kui kelgud vuhisevad rannamäelt alla.

VIII. Tegusõnad.

78. Tõmban alla joone sõnadele, mis näitavad, mis mees teeb.

Mees metsas.

Mees tõttab metsast kodu poole. Läheb, läheb, näeb : maakoht üsna võõras. Ta läheb siiski edasi. Viimaks saab mees aru, et ta on ära eksinud. Otsib üles kõrgema künka ja ronib vaatama pika kuuse otsa, kas kodu ei paista; kuid ümberringi on aina mets. Natukese aja pärast jõuab pime kätte. Mees istub murega kännu otsa. Äkitselt näeb mees, nagu välguks tuli puude vahelt. Ta tõuseb kännu otsast püsti ja hakkab tule poole minema. Läheb, läheb. Korraga silmab ta vana maja ja astub sinna sisse.

E e s k u j u. Mees tõttab metsast kodu poole. Läheb, näeb.

79. Eelmise tüki ära kirjutamisel panen sõna „mees“ asemele „mina“. Tegevust näitava sõna lõpule tõmban joone alla.

E e s k u j u. Mina tõttan metsast kodu poole. Lähen, lähen, näen.

80. 78. tüki ära kirjutamisel panen sõna „mees“ asemele „meie“. Tegevust näitava sõna lõpule tõmban joone alla.

E e s k u j u. Meie tõttame metsast kodu poole. Läheme, läheme, näeme.

81. Aino tegevust näitavate sõnade lõpule tõmban joone alla.

Mis teeb Aino?

Aino tõuseb hommikul üles, peseb enese, riietub ja joob kohvi. Pääle seda paneb ta raamatud kotti ja läheb kooli. Koolis õpib Aino hoolega. Ta loeb, kirjutab, arvutab. Aino ka laulab ja joonistab ilusasti. Kodus aitab Aino oma ema ta töös.

E e s k u j u. Aino tõuseb hommikul üles.

82. Eelmise tüki ära kirjutamisel panen „Aino“ ja „ta“ asemele „sina“. Tegevust näitava sõna lõpule tõmban joone alla.

E e s k u j u. Sina tõused hommikul üles.

83. 81. tüki ära kirjutamisel panen „Aino“ ja „ta“ asemele „teie“. Tegevust näitava sõna lõpule tõmban joone alla.

E e s k u j u: Teie tõusete hommikul üles.

84. Tuule tegevust näitavate sõnade lõpule tõmban joone alla.

Põhjatuul.

Põhjatuul läheb jalutama. Kui ta tuleb rohuaeda, siis võtab ta lilledel karvust kinni ja murrab katki nende varred. Ka murrab ta maha õunad ning pirnid ja loobib nad mutta. Põllul möllab ta veel hullemini. Viljakõrred peksab ta puruks ja matab liivasse, kisub

maha puude oksad ning lehed ja pillub õhku laiali.
Vanad, nõrgad puud kisub ta metsas üles juurtega.

E e s k u j u. Põhjatuul läheb jalutama.

85. Eelmise tüki ärakirjutamisel panen sõna „põhja-
tuul“ asemele „tuuled“ ja „ta“ asemele „nad“. Tegevust
näitavate sõnade lõpule tõmban joone alla.

E e s k u j u. Tuuled lähevad jalutama. Kui nad tu-
levad rohuaeda,

86. Täiendan sõnad puudevate lõppudega.

Mina (ma) loe —, kirjuta —, arvuta —

Sina (sa) loe —, kirjuta —, arvuta —

Tema (ta) loe —, kirjuta —, arvuta —

Meie (me) loe —, kirjuta —, arvuta —

Teie (te) loe —, kirjuta —, arvuta —

Nemad (nad) loe —, kirjuta —, arvuta —.

87. Täiendan sõnad puudevate lõppudega.

Marjult.

Ütle, ütle, kust ma tule —,

arva, kus ma käinud ole —!

Pole raske arvata:

ole — käinud metsas sa;

kuuseokas juuste sees

on ju selge tunnismees.

Ütle, mis ma metsas tegi —,
mida pöõsa varjus nägi —!

Kohe või — ma ütelda:

mustikaid säääl nägi — sa,
neid sa nägi —, neid sa sõi —,
huuled nendest mustaks jäid.

IX. Kordamiseks. *)

88.

Korda paar vajuš jää veel Jaani all puruks, aga viimaks jäi pidama, ja rätsep vedas Jaani välja. Nüüd võeti tal uisud alt ja ta talutati rätsepa majja. Meie säääl sees ei käinud, aga Jaan ise pärast rääkis, et säääl olnud päris hää. Jaan saanud sooja teed ja maganud rätsepa sängis, senikaua kui riided kuivanud.

Ülesanne. Loe läbi eelmine tükk ja vasta, mis-sugused tähed on trükitud paksult. Ära kirjutades märgi ära paksult trükitud tähed. Tüki päälkirjaks pane tükis märgitud häälikute nimetused!

Eeskujju: Korda paar.

89.

Oli vana-**aa**sta õhtu. Valati õnne. Ilmarile tuli mingi **lae**vakujuline vigur. Vanaisa ütles, et **poisist saab** vist merimees, **või saab** ta **mu**idu palju **reis**ida. Viimaks väsisid **kõik** ja **heidsid** magama, **ainult** Ilmar ja vanaisa **jäid** üles. Ilmar tahtis tingimata näha, **kui**-das algab **uusa**aasta, vanaisal jälle polnud und. Istusid mõlemad **laua ääres**, kuni algas **uusa**aasta.

*) Võib tarvitada ka etteütluks.

Ülesanne. Märgi ära paksult trükitud tähed. Päälkirjaks pane märgitud häälikute nimetused!

Eeskujuga: Aasta, laeva.

90.

Mannike mängis karjamaal. Sääl**s**amas suure kuuse **a**ll õitses kaunis **s**inilill. Siis tuli **s**inna **v**ana hall **h**ani ja tahtis välja **n**ok**k**ida lillekese **s**inisilma-kese. „**M**ine ära, **m**ine ära!“ hüüdis Mannike. „**L**illed pole mitte **s**inu jaoks!“ Ta **i**se tahtis **n**oppida lillekese. Kuid **s**umisedes lendas siis **s**inna **m**esilane. Ta torkas Mannikest valusasti.

Ülesanne. Tee samuti kui 88. ülesande puhul!

91.

Küllap Ponku **i**kka rebasele kannule jõudis, ega see muidu **k**ukke lahti **l**asknud. Onu **v**õttis kuke sülle ja tõi koju. Vaeseke **s**el**g** oli mit**m**est kohast verine. Esiti oli ta nagu pisut uimane, aga toibus peagi ja **h**akkas onu pihu päält teri **n**ok**k**ima. **S**est ajast saadik oli **k**ukk veel **p**alju **h**oolsam kui **e**nne.

Ülesanne. Märgi ära paksult trükitud tähed ja pane päälkirjaks märgitud häälikute nimetused!

Eeskujuga: Küllap Ponku.

92. J ja i.

Eedi haavas koolis Jukat sõnadega. Talle tuli aga kohe meelde, et Juku sai jõuluks palju parema tun-

nistuse kui tema. Ja ka muidu oli Juku hää poiss. Eedil ei sobinud jutt teistega ja ta läks Jukule järele. Juku seisis akna all, pää käte vahel, ja vahtis vaikides aknast välja. Ta ei pannud Eedit tähelegi. Eedi ei julgenud kuidagi minna ligi. Viimaks astus ta Juku juurde ja palus andeks. Mõlemad läksid nüüd rõõmsasti koju.

Ülesanne. Ära kirjutades märgi ära j ja i ja tähed nende järel. Kirjuta, missuguste tähtede ees kirjutatakse j ja missuguste ees i!

Eeskuju. Eedi haavas koolis Jukut sõnadega.

93. Ühesilbiliste sõnade lõpp.

Uniselt tiksus vana seinakell: tikk-takk, tikk-takk. Varsti jõuab hommik. Koit punetab. Kõik loodus ärkab unest. Öues seisab kanakuut. Sääal laulab kukk. Üle õue jookseb suur rott. Kass tema kannul, sellepärast rottil suur rutt. Öue serval on laut. Sinna lipsab rott. Öues seisab taat, pikk vikat käes ja piip suus. Ta luiskab vikatit ja läheb heinamaale. Sinna ruttab ka eit.

Ülesanne. Ära kirjutades märgi ühesilbiliste sõnade lõpud!

Eeskuju. Kell, koit, kuut.

94. Pääsukese laul.

Vidi-viit, vidi-viit!

Juba haljendab niit.

Vidi-viit, vidi-viit!

Pöllul külvab Tiit.

Vidi-viit, vidi-viit!

Ümber kukkus riit.

Vidi-viit, vidi-viit!

Püüan kärbseid siit.

Ülesanne. Märgi samuti kui eelmise tüki puhul!

95. Tilluke kukk.

Tii, tii, tibuke, tilluke kukk,

klukk-klukk! klukk-klukk!

Tangud on siin, tassi pääl piim,

klükk-klukk!

Küllalt siblida, tilluke tipp,

siin on ju pipp!

Näe, kus lull ja kärbsekull,

napst, napst!

Tii, tii, tibuke, kui lõppes mäng,

tiiva all säng!

Vaikne kui sukk nüüd väike kukk,

klukk-klukk!

Ülesanne. Märgi samuti kui kahes eelmises ülesandes!

96. Lühenenud sõnad.

Juku ja Manni läksid metsa maasikaid korjama. Sel suvel oli maasikaid vähe. Lapsed tahtsid siiski viia maasikaid koju emale | sest nad teadsid | et tal on siis hää meel. Manni oli läinud eemale ja natukese aja pärast hüüdis ta: „Mul korv varsti täis |“ Juku imestas ja küsis: „Kuidas võis sul korv saada nii ruttu täis |“ Imet ei olnud aga midagi | sest Manni oli leidnud päikesepaistelisel kohalt palju maasikaid.

Ülesanne. Ära kirjutades tõmba lühenenud sõnadele joon alla ja kirjuta nende järele sulgudesse sõna pikem kuju! Püstjoonte asemele pane õiged kirjavahemärgid!

97.

Kevad tuli äkitselt. Paari päevaga olid lumehanged kadunud. Jõed paisusid suureks kui mered ja läksid üle kallaste. Sääl, kus suvel vihisesid vikatid, uitsid nüüd havikarjad, ja jääpangad pörkasid vastu tüvesid. Soojalt maalt jõudsid tagasi lõokesed, kuld-nokad, kured, haned, pääsukesed ja viimaks ööbikud. Aias hakkasid õitsema toomingad, sirelid, kirsid ja õunapuud. Tulid ilusad ajad.

Ülesanne. Ära kirjutamisel tõmba paksult trükitud tähtedele joon alla. Päälkirjas nimeta, mille lõpud need on!

98. Kirjuta ära eelmine tükk ja pane mitmuse asemele ainsus.

99. Mis ja kes.

- Mis on lai ja lapergune |
Lääts on lai ja lapergune.
- Mis on pisut pikergune |
Uba on pisut pikergune.
- Mis on üsna ümmargune |
Hernes üsna ümmargune.
- Kes läheb teele timpa-tampa |
Hobu läheb teele timpa-tampa.
- Kes läheb metsa müta-mäta |
Karu läheb metsa müta-mäta.
- Kes läheb sohu silka-solka |
Hunt läheb sohu silka-solka.

Ülesanne. Ära kirjutamisel pane püstjoone asemele vastav kirjavahemärk!

100. Ilus oled, isamaa!

Minge üles mägedele,
tuule õrna õhule |
Vaatke alla oru põhja
üle lille hiilguse |
Vaatke, kuidas oja keerleb
läbi luha läikiva!
Ja siis hüüdke alla orgu:
Ilus oled, isamaa |

Vaatke karja lustipidu
leherikkas lepikus |
Kuulge karjalaste laulu
vastuhelkjas võsikus |
Vaatke, kuidas kõrgel võlvil
taevas hiilgab sinaga |
Ja siis hüüdke taeva poole:
Ilus oled, isamaa |

Üle s a n n e. Ära kirjutamisel pane püstjoone asemele
vastav kirjavahemärk!

Sisukord.

I õppeaasta.

	Lk.
1. Kirjutamisharjutusi	3
2. Lause ja tema koosseis	19
3. Häälikud	25
4. Silbitamine	35
5. J tarvitamine	42
6. Kirjavahemärgid	46
7. Pärinimed	50
8. K, p, t sõnade algul	55

II õppeaasta.

1. Häälikud	58
2. Sõnade silbitamine ja poolitamine	67
3. Sõnade lühendamise	74
4. Kirjavahemärgid	76
5. Ühesilbiliste sõnade lõpp	80
6. Asjad ja nende omadused	85
7. Mitmuse lõpp	90
8. Tegusõnad	92
9. Kordamiseks	96

Saateks

M. Meos'e raamatule „Vaatlusi ja harjutusi õigekirja õppimiseks“. I ja II õppeaasta.

Haridusministeeriumi poolt tehtud muudatused uutes, 1928. a. õppekavades ei jäta puudutamata ka keeleliste harjutuste aine ulatust emakeeles I ja II õppeaastal. Ühtlasi seatakse õppekavades üles uued nõuded harjutuste iseloomu ja käsitlusviisi kohta. Nende uute nõuete kohaselt on koostatud käesolev õpperaamat.

Keelelisi nähtusi peab õpilane tundma õppima keele vaatluse teel; sellepärast leidub tähendatud raamatus esikohal ikka materjal vaatluseks. Vaatluse järele teeb õpilane jõukohase tulemuse, kokkuvõtte, millele järgneb siis harjutus keelelise nähtuse kindlustamiseks.

Aine vaatluseks ja harjutusteks on valitud õpilaste vanusele vastavast lastekirjandusest ja esineb seotud sisuga palkestena, mida enne vaatlusi ja harjutusi lugemistunnil võib tarvitada lugemispalaks, kusjuures õpilased tutvunevad palakese sisuga; sellele järgneb samal või teisel päeval kirjalik harjutus. Kõik palad on määratud ära kirjutamiseks vaatluste ja harjutuste puhul.

Vaatluste ja harjutuste läbiviimisel langeb õpetaja kaasabi miinimumini. Õpilane saab tööga hakkama paljudel juhtudel raamatu järele iseseisvalt, mis on väga tähtis ja tarvilik eriti mitme klassiga töötamisel. Suulisi ettevalmistusi ja harjutusi tuleb teha siiski nii mitmel juhul, näit. häälikute, silpide ja lausete tutvustamisel jne. Tarvilikud on suulised kordamised teatavate järkude lõpul ülevaate ja kokkuvõtte tegemiseks. Üldse, kui mõni keeleline nähtus on saanud tuttavaks, tuleb talle ikka jälle tähelepanu juhtida kirjutamise ja ka lugemise tunnil.

Raamatus on vahe tehtud I ja II õppeaasta aine vahel. Sellega on tahetud ära märkida vaid kummagi õppeaasta jaoks määratud aine ulatus. Õpetaja võib aga, arvestades õpilaste arenemist, mõned raskemad ained ja harjutused ümber paigutada. Nii võiks jätta silbitamise teiseks õppeaastaks, kus ta koht ongi õppekava järele. Võtsin silbitamise algmõiste siiski I õppeaasta piirkonda, sest see on väga tarvilik sõnade poolitamisel. Päälegi ei tee silbitamine ka I õppeaasta õpilastele raskusi, kui teda käsitletakse raamatus näidatud viisil. Soovitav oleks, raamatu esmakordse tarvituselevõtmise puhul, teises klassis enne teise õppeaasta aine juurde minekut läbi võtta mõned tarvilikud osad esimese õppeaasta piirkonnast.

Raamatu võib võtta tarvitusele esimesel õppeaastal pärast aabitsa läbivõtmist, kui õpilased on juba tutvunenud kirjutamistähtedega ja kirjutanud lühemaid sõnu ning lauseid. Raamatus leiavad siis õpilased kohe algul kordamiseks ja kirja kindlustamiseks kirjutamistähtede ja nende elementide harjutusi ja ärakirjutamiseks lühikesi palakesi, milles esineb sagedamini tüki ees olev täht. Tähtede seotult kirjutamise harjutusi võiks lasta teha tarvituse järele kas poole või terve vihiku-lehekülje. Üldse on kirjutamiskirja näidetes silmas peetud katkestamata joone põhimõtet, mille järele täht ja sõna valmis kirjutatakse võimalikult ilma sulge tõstmata, kusjuures tarvilikud täpid (i, ä, õ jne. juures) pannakse sõna kirjutamise järele. Seesugune kirjutamisviis on koolimeeste poolt soovitatud sorava kirja väljaarendamiseks. Ühtlasi on tal õigekirja omandamiseks suur tähtsus: laps kannab paberile terve sõna korraga, mille pilt jääb lapse silmadesse ja käe lihassetundesse. Soovitatud kirjutamisviisiga tuleb alustada võimalikult varemalt, sest ainult siis lööb ta läbi. Ta on ju ka lapsele omane: kirjutamist mängides „kirjutab“ 4—5-aastane laps ikka paberi äärest ääreni, ilma kirjutamisvahendit tõstmata, tähendab katkestamata joonega. Katkestamata joonega ärakirjutamisel ei saa siis kirjutada sõnu tähtaaval, vaid sõna tuleb vaadelda seni, kui ta pilt jääb meelde, ja siis kirjutada korraga tervelt. Seesuguseks ärakirjutamiseks tuleb lapsi õpetada, tehes terve klassiga sellekohaseid harjutusi. Pahema käega rea- ja sõnahoidmine raamatus ärakirjutamisel peaks ära jääma. Pahem käsi peab vihikut hoidma. Raamatus rea jälgimise kergendamiseks võiks tarvitada kartongist riba, mis kinnitatakse mõne näpitsaga kirjutatava rea alla ja alla poole nihutatakse tarvituse järele. Ka tuleb selle järele valvata, et ärakirjutamisel eesolev raamat ja tindipott ei takistaks vihiku korralikku seisu.

Kirjutatud kirjast ärakirjutamisega ei patustata õppekavades nõutava õpilase individuaalse käekirja arendamise vastu. Eeskuju on, nagu igas muus, ka kirjutamise õpetamise algastmel tähtis. Omapärane käekiri kujuneb igaühel hiljemini. Päälegi peab laps õppima lugema ka kirjutatud kirja, sest seda tuleb elus sagedasti tarvis. Ainet selleks pakuvadki raamatu algul olevad kirjutatud kirjaga palad. Ka tuleb õpilasel oma kirjutus enne äraandmist hoolega läbi lugeda, mis on tarvilik ühtlasi vigade ärahoidmiseks. Teises ja vanemates klassides mitmesuguse kirjutatud kirja lugemise harjutamiseks võiks lasta õpilasi vahetada vihikuid ja tarvitada vihikutes kirjutatud töid lugemiseks.

Kirjutamise õpetamise üle leiaks näpunäiteid muu

hulgas minu raamatus „Kuidas õpetada lugema ja kirjutama“ ja 1925. a. „Kasvatuses“ nr. 1.

Seotud palad vaatlusteks ja harjutuseks on pikemad, nii et ka kiiremalt kirjutajatele õpilastele jätkuks tööd terveks tööajaks, s. o. pooleks tunniks. Kui peaks aga tervel klassil vaatlus- või harjutuspalast rohkesti kirjutamata jääma, siis võib toimida ülejäänud osaga mitut viisi: 1) lasta sama pala juures tööd jätkata järgmisel tunnil, 2) kui keeleline nähtus paistab olevat küllalt selge, jätta vaatluspala lõpule kirjutamata ja lasta teha enne tunni lõppu kokkuvõtte (nii tuleb toimida alati aeglaselt kirjutajatega), 3) tarvitada ülejäänud harjutusosa etteütluks. Tarvilik oleks, et õpilased ühtlaselt edasi jõuaksid ja igal tunnil teeksid sama tööd. Etteütluks võiks tarvitada ka terveid harjutuspalasid, kui selleks ei leidu mujalt kohast ainet.

Mitme ülesande (lk. 51—54, 81—82 jne.) täitmisel on hää tarvitada väikesi lahtisi lehekesi. Nii näit. õpilaste nimede kirjutamist (lk. 51, ülesanne 59) võiks läbi viia järgmiselt: lastakse iga õpilast kirjutada lehekesele oma nimi. Nimede õigekirjutust kontrollib õpetaja, läbi käies pinkide ridade vahel. Selle järele kirjutab iga õpilane oma vihikusse esiteks oma nime. Siis pannakse lehekesed teatavas korras liikuma ühelt õpilaselt teise kätte. Igalt ringikävalt lehekeselt kirjutab õpilane vihikusse oma nimele lisaks kaasõpilase nime. Seesugune töö pakub õpilastele huvi ja sellega hoitakse ära ühtlasi õigekirja-vead.

Uued õppekavad nõuavad I ja II klassi õpilastelt lühikeste mõtteavalduste üleskirjutamist peamiselt kollektiivselt. Seesugused tööd kasvavad välja koduloo ja emakeele luge-mistunnist, sellepärast ei leidu „Vaatlustes ja harjutustes“ erilisi aineleendeid ja näiteid algklasside kirjandite kohta. Seda on ka võimata teha. Metoodilisi näpunäiteid aga kollektiivsete tööde korraldamise kohta on muu hulgas Võru õpetajateseminari aastaraamatus II lk. 78 ja IV lk. 34; ka „Üldõpetuses Rakvere õpetajateseminari harjutuskoolis“ lk. 61—62.

Aine „Vaatluste ja harjutuste“ jaoks on kogutud ja korraldatud pikema aja jooksul, viimaks ulatuslikult kooskõlastatud uute õppekavadega, tegelikkude õpetajate poolt läbi vaadatud ja koolis katsetatud. Lõpuks ühtlustas ja korrigeeris käsikirja ning luges korrektuuri lektor J. V. Veski. Kõigile mainituile ütlen siinkohal südamliku tänu kaastöö eest.

Väike-Maarjas, juulil 1929.

M. Meos,
Virumaa koolinõunik.

PS. Raamatu hind on 80 senti. Pääladu V. Tammani juures Tartus, Tähe t. 84. Õpetajatele määratud „Saateks“ on erilehel; hind 5 senti.

A
7204

i 30076183

Hind 80 senti.